

PEČAT

8-9

MIROSLAV KRLEŽA: DIJALEKTIČKI ANTIBARBARUS

Na mrtvoj straži pameti ljudske / Recepti, propisi i dogme Ognjena Price / Prva seminarska varijacija / Intermezzo o prostoru i vremenu / Druga seminarska varijacija / Prvi intermezzo na motiv »La Quatrièmes« / O lirici i o sferskom doživljavanju / Bijeg Pečata u metafiziku. Na granici dijalektike / Paralela između Ognjena Price i Bogomira Hermanna A. B. C. B. H. M-a / Kako se kod nas piše u ime dijalektike. O svrsi pisanja, o umjetnosti i o životu uopće / Nekoliko primjera na Pricinu tezu o Receptima sa komentarom o inspiraciji / Alcalá Zamora na čelu povorke u Escorial 1931. god. / Strašilo straši gleb europejajnski / Gumbelljüm roža fino diši / Galtenjsčka / Miserere Tebi Jeruzalem / Nenadejano bogčije zveličenje / Plač Majke Jevrope / O pisanju s namjerom. O značenju ljepote i o našoj dijalektičkoj Ateni / Izobličenje dijalektike kod nas / Marksizam nije diletantizam, a socijalna književnost nije opereta / O zvijezdama sub specie dialecticae / O prošlogodišnjem štimungu oko Münchena / O materijalističko-dijalektičkoj metodi kao podlozi umjetničkog stvaranja / Nesposobnost na djelu ili kako dolazi do trockizma / O Pečatu i besjedi o njegovoj svrsi / Gens irritabile vatum — razdražljivi taj soj piskarala / Geneza pečatovskog trockizma / Don Kihot na bombarderu i Crna Sramota B. Zogovića / Jedannest zvonkih rima Radovana Zogovića / Slučaj gospođe Cine Jota i Branka Teodosića / Barbusse-ova smrt u jednoj noveli B. Zogovića / Negacija negacije / Socijalistički san Jovana Popovića / Zbrka oko Pečata / Intermezzo o logici i nadrealizmu / P. T. T. pozdravlja Ognjena Price / Finale

DECEMBAR

ZAGREB

1939

ušli u »suštinu stvari«, sam po sebi ne samo da nije ušao u suštinu ničeg, pa ni ove književne stvari, nego je tu »suštinu stvari« zatajio, više od toga: potpuno izobličio, da bi na koncu te svoje žalosne balade u Izrazu mogao da izvede mizeran i nedostojan trik, kako se u natpisu Marka Ristića zapravo ne radi o poeziji niti o nekrologu Federica Garcia Lorca, nego o Četvrtoj Internacionali.

Da tome nije tako, čemu je onda (kao sasvim loš régisseur) postavio na kraju svog patetičnog optužnog materijala (pošto je politički i idejno likvidirao Marka Ristića), svoje pretvorljivo-dobronamjerno, kao na prvi pogled od snebivanja i od iskrenog čuđenja sasvim preneraženo pitanje: ali otkuda u tome društvu sumnjivih džentlmena, koji misle da se socijalisti brinu za veliki trbuh, a cvrkuću kao slavuji na granama svoju staru pjesmu o trockizmu, otkuda dakle u toj bandi — »zar upravo u ovom trenutku« — kao što se to kod nas prosječno dijalektički interpelira: Miroslav Krleža?

*Bijeg Pečata u Metafiziku.
Na granici dijalektike.*

U mrkloj, olujnoj ovoj evropskoj noći, kad se gole sablje same vade jedna na drugu, na bijegu u trogloditsku metafiziku dokotrljao se stari, otrcani, idealistički fijaker našega Pečata do dijalektičke stijene sablazni. Na bijegu u kontrarevolucionarni idealizam prokrijumčarili smo se konačno do dijalektičkog kamena međaša pograničnog spoticaja o neoborive, da, upravo sakrosantne Pricine principe, kad je napokon ipak stigao taj blagoslovljeni i tako dugo očekivani tren, da Ognjen Prica naloži vatru u prsima ove naše opasne švercerske i trockističke bande i da nam u društvu ovih sumnjivih džentlmena dovikne svoj definitivni, politički: stoj! U ovoj gadnoj noći propištat će zle savjesti, i ako nas nitko nije raščerečio, hoće to, bogme, naš Ognjen, kad su se zastrli svi neboskloni pameti i kad pada pomrčina tako diluvijalna, da od straha pred dlakavom i strašnom obrazinom rata mirucaju u ljudskim glavama sve plemenite misli, a ljudi se pretvaraju u ono što zapravo i jesu: u čiste, nepatvorene ljude, to jest u zlobne, prevrtljive, pretvorljive, okrutne opice, koje su, eto, na najboljem putu da i iz dijalektike stvore upravo ono što dijalektika poriče: dogmatiku.

Na svom stravičnom bijegu pod sigurno, metafizičko, kaptolsko okrilje našeg dragog patrona »Hrvatske Straže«, pak »Hrvatskog Naroda«, gospodina doktora Šmraka, Ljubomira Marakovića i Ivice Lendića, mračna ova družba metafizičkih tresigaća i aristokratskih ptica, dvopapkara i troglodita, što se potrpala pod fijakerski krov našeg konfuznog i problematično-bezidejnog Pečata, uz daleku potmulu grmljavinu na Rajni (kad čitava Evropa mudruje o tome tko će koga da pomoskóvi), uz uzrujan cvrkut tako dragih i dobronamjernih, da, upravo nevinih vrapčića naše dijalektike, što se uznemiriše po krošnjama u mrkloj noći, uz zlobno kreštanje smrdivrana i škanjaca i sovuljaga iz raznih lijevih i polulijeviskih časopisa, Pečat se napokon poslije beskrajno ustrajnog skretanja u desno približio samoj granici dijalektike, i po našem renegatskom računu tu se već iz daljine negdje čuje klokot i žubor metafizičkih fontana na drugoj strani: još samo tren-dva i evo nas prijeko pod sjenama kaptolskog Elizijuma, gdje će nas naš dragi Ljubomir Maraković ovjenčati lovorikom, a Albert Haller pročitati nam svoju studiju o depoetizaciji umjetnosti, koju po tom boguugodnom književnom idealisti sistematski sprovodimo kao pravi sotone u ljudskoj spodobi.

— Stoj, u ime dijalektike, zagrmio je iz tmine glas Ognjena Price, koji nam je kuburom svoje hajdučke učenosti prepriječio put u posljednji momenat, i tako nije bilo kud kamo, nego stoj, pa ni makac!

— Sveti Kerubine Šegviću, prekrstio sam se u panici tri puta redom, šta će sada biti, pomozite nam zlatna »Hrvatska Stražo« i ti sveta jezuitska »Nedjeljo«, napisat ću o pjesmama Ive Lendića takvu recenziju kakve svijet još nikada nije vidio, samo da izvučemo živu glavu! Sad će nas pojesti sa muštardom logike i posoliti nas malčice biberom dijamata . . . No, dakle, serbus dragi Pečate, odzvonilo nam je! Svakoj pjesmi kraja biti mora! Addio Marko!

— Pardon, pardon, dragi gospodine, što želite od nas? Mi smo dobri ljudi, molim vas, usudio sam se promoliti glavu kroz pečatovski prozor, sav zaslijepljen snopom svjetlosti što me je oblila iz Pricine dijalektičke svjetiljke, kakvom osvjetljuju sumnjive fijakere pogranični stražari na cestama koje vijugaju amo-tamo u sve desnijem i desnijem smjeru neprijateljskih, kaptolskih, metafizičkih i idealističkih, aristokratskih, u jednu riječ: trockističkih utopija i sinekura . . .

— Skidajte se! Individualna političko-književna pretraga! Vi lažete da su vam potrebni dijalektički pasoši, to je insinucija, zato molim vas da uvažite da mi ne ćemo dozvoliti da vi s Pečatom tjerate vaš idealistički šverc!

— Pa dobro, ako nam dijalektički pasoši nisu potrebni, onda nas pustite u dijalektičkom miru, da dijalektički prodemo! Zašto ste nas onda zaustavili? Za ove moje saputnike preuzeo sam garanciju lično, dao sam u tome smislu izjavu u Pečatu i to da su moji prijatelji i da su oklevetani... i tako... Molim vas!

— Nema tu nikakvog objašnjavanja, moja gospodo, nego napolje, izderao se energično taj kontrolor dijalektičkog pasoša, koji tvrdi da je taj pasoš nepotreban, rasvijetlivši svojom dijalektičkom lampom uz svoju glavu naš (svim građanskim udobnostima pojastučen) fijaker, u kome se, ukočena od nemirne savjesti, sakrila ova naša pečatovska doista problematična družba bjegunaca ci-devanata, aristokratskih sanjara, degenerika, impotentnih dekadnata, a pomalo i agentprovokatora, sumnjivih džentlmena, Jeftićevih glasača, Goeringovaca, fašista, Venecijanaca biennialista, religioznih konvertita, antiengelsovaca-revizionista, machista i trockista...

— A što tražite vi u ovom društvu, gospodine, sumnjičavo me je prosvrdlao svojim dijalektički-prodornim pogledom naš Ognjen, i ja sam osjećao kako su mi se jastučci mojih prstiju orosili od nečiste idealističke savjesti, te počeh nešto nerazgovijetno zamuckivati...

— Pa, pa, pa, znate, ovaj, ovaj, znate, to, to, to su dobri ljudi, i najposlije pišu prozu, ovaj Marko Ristić, na primjer, vidite, piše dobru, zanimljivu, poetsku prozu, i tako... (ja naime gutam dobronamjerno i samozatajno obično godinama, tako da su počeli postupati sa mnom na zogovićevski način: jadnu, senilnu mizeriju ne treba štedjeti!) Gledajte ga, kako nema što da kaže! Saraduje s banditima i s moralnim mrtvacima, a tu prevrće oči kao stara kokoš, treba mu dati nogom tako kao da je stavljen ad acta uz naročiti znak priznanja... To su poznate metode u književnoj dijalektici, kojima će jednoga dana isto tako svanuti crni dijalektički petak! Sapienti sat!

— Pa dobro, šta tražite vi u ovom društvu, to vas pitam, zagrmio je Ognjen Prica svoje žalosno i besmisleno pitanje, i ja sam imao impresiju kao da je tom čovjeku glava potpuno prazna i da u njoj nema savršeno ničeg nego takva dva-tri slična pitanja, a i ta da ne progovara iz njega živi duh, nego nekakav stroj što

zvekeće i zvrnda, kao mehanizam lutke koja se kreće po zakonu mrtvih kotačića: navinulo ga je, te sada zvrnda kao gramofon! On je uvjeren da ne piše književne kritike i uvjeren da politički podvaljuje, on će »ipak« imati toliko pretvorljive smionosti da mi to u oči porekne, premda me je javno zapitao što ja radim u društvu trockista.

— U kakvom društvu? Ova gospoda tu, u ovom Pečatu, to su sve moji dobri znanci, ja sam ih lično pozvao na saradnju... Mi smo pokrenuli jedan takoreći književni časopis, uređuju ga šestorica, a izdaje ga Biblioteka Nezavisnih Pisaca... To je naime, znate, književni časopis Biblioteke Nezavisnih Pisaca...

— Pa dobro, pitam vas ponovno, šta tražite vi u ovome društvu?

— A zašto, molim vas, ja ne bih bio u ovom društvu, kad sam već jedamput štampao izjavu da to društvo smatram svojim društvom, pošto su se svi odazvali na saradnju isključivo na moj poziv! Oni su dakle u mom društvu zato, jer sam ih ja pozvao u taj časopis! A što biste vi htjeli? Smatrate li vi mene zaista slaboumnim, Ognjene Prico? Smatrate li vi mene — doista — takvom mizerijom kao što me smatra Milo Nikolić, koji mi je, potapšavši me jovijalno, preporučio: neka pišem dalje svoju beletristiku, ali neka se kanim ideologije, a pogotovo politike, jer se u to savršeno ništa ne razumijem! Ovo sve što pišem od »Podravske Motiva« dalje, čista je kontrarevolucija! Da mu ne kažem magare (kao Prica Newtonu), pomislih u sebi: kako da objasnim ovom Newtonu da je naivan? Likvidiravši tako i ovaj nesporazum pasivnim smiješkom, dao sam tome Milovanu prilike da me proglašim mizerijom, koja nema što da kaže u principijelnoj debati. Smatrate li vi da je moja dobronamjerna koncilijantnost, doista, strah pred kolosalnom snagom vaših argumenata? Što želite? Da izbacim Marka Ristića iz jednog književnog lista, i to samo zato, jer piše vrlo dobre i kulturne književne stvari, koje vi falsifikujete u ime dijalektike? Ili da priznam da je V. Bogdanov doista davao pred policijom sramotne izjave, kad je to po svjedocima utvrđeno kao laž? Da profesor Vasa Bogdanov nije davao nikakvih sramotnih izjava pred policijom to je utvrđeno po svjedocima na jednoj prijateljskoj anketi, koja je sprovedena još godine 1934. (kada sam u Beogradu izdavao »Danas«), i kada se ta glasina o sramotnim izjavama V. Bogdanova prvi puta pojavila lansirana od Jovana Popovića, Nolitovca i Bihályievca... Smatrate li vi, Ognjene Prico, mene kretenom, koji nije u stanju da prosudi sam

što može, a što ne može da štampa u Listu koji uređuje? Hoćete li vi meni možda dijeliti lekcije o literaturi?

Ja znadem na pamet što može da mi odgovori Ognjen Prica. Da nije riječ o literaturi, nego o tome kako je jedan Miroslav Krleža došao u ovo društvo, koje propovijeda mumificiranje svijeta... Jer evo kako izgleda po tome čovjeku pravi intelektualac, kome razum nije zavod za mumificiranje svijeta:

»Metafizički pojmovi u kojima je živa stvarnost otuđena čovjeku, otuđena samoj sebi, pretvorena u konglomerat mrtvih pojmova koji se međusobno isključuju: ratio-osjećaj, duša, čutilni svijet, Masa-voda, elita. Revolucija-evolucija. Teorija-praksa. Individua-društvo. Svi ti pojmovi, ako nisu mrtve i nakaradne sheme nego živi odrazi žive stvarnosti, ne mogu uopće postojati jedan bez drugog: oni se međusobno ne isključuju nego uslovljavaju... Apolutno odijeljeni jedan od drugog oni su mrtve i lažne sheme i samo u svome živom jedinstvu, dijalektičkom jedinstvu, oni su istiniti i živi odrazi žive stvarnosti. I zato samo njihovo živo dijalektičko shvatanje upućuje čovjeka na stvarnu i historijsku djelatnost i tako dalje.«

Eto, tako misle pravi intelektualci, a što ja tražim u ovome društvu, to je taj moralnopolitički lajtmotiv Ognjena Price, na koji ću mu odgovoriti u moralnopolitičkom meritumu, a za sada se ograničujem samo na najgrublje logične i dijalektičke nezgrapnosti tog njegovog osnovnog pitanja.

— Pa dobro, čovječe, a šta me vruga gnjavite prepričavanjem gluposti, koje nemaju nikakve veze s našim razgovorom? A što, vruga, ovdje patetično deklamirate stvari koje su poznate svim dijalektičkim, antidijalektičkim, marksističkim i antimarksističkim vrapcima cijeloga svijeta, i najposlije tko kaže da nije tako?

— Marko Ristić! On je kanarinac metafizike! On je aristokrat koji prezire masu! Marko Ristić je taj sumnjivi džentlmen, koji je »ratio« odvojio od instinkta. On identificira diktature, on misli logikom najpovršnijih analogija, a vi ste u njegovu društvu i ja vas pitam, kako to?

— O, antiliterarni Castore naše dijalektike, o Ognjene, o Prico! Ja sam od jednog tvog dijalektičkog blizanca već čuo tu otrcanu, banalnu ariju o površnim analogijama! Tvoj Poluks iz »Kulture«, gospodin A. B. C., alias gospodin Bogomir Hermann, alias b. h. m, i on je poput tebe počeo da mi deklamira, u dijalektičkom smislu već na prvi pogled apstraktne fraze iz raznih, savremenih i staromodnih dijalektičko-estetskih katekizama, a takva rabota je antidijalektička, jer je dogmatična i jer je verbalistička, dakle ap-

straktna. Osim toga: sve kad ta otrcana, politikantska metoda što je vi (t. j. gospodin A. B. C. i Ognjen Prica) upotrebljavate kod te vaše kampanje i ne bi bila protuknjiževna, protuumjetnička, još uvijek preostaje sam dominantan princip logike, da nema takve procedure po načelu zdravog ljudskog razuma koja bi mogla da pretvori neistinu u istinu. Marko Ristić u svome članku o Snu i Istini Don Kihota nije napisao to što vi pobijate, a isto tako nije bila istina ni to, da sam ja u svome predgovoru »Podravskim Motivima« Krste Hegedušića napisao ono što je pobijao gospodin Hermann-A. B. C. iz P. A. B. (Privilegovane Agrarne Banke ili Pri-Za-Da). Taj postupak gospodina A. B. C.-a i O. P.-a zove se u logici: mutatio elenchi, to jest, tu se postavljanjem sporednih pitanja svjesno pobija nešto što nije rečeno, naime: da Marko Ristić u svome Don Kihotu ili pak ja u »Podravskim Motivima« propovijedamo l'art pour l'art. Dokazni razlozi koji se tu iznose nisu stvarno istiniti, i to je osnovni nedostatak ove P. O.-ovske i A. B. C.-ovske argumentacije; u jednom i drugom slučaju ta dva dijalektičara tumače naše tekstove na temelju našeg hipotetično-reakcionarnog političkog uvjerenja, a to se, gospodo moja dijalektičke misli-mame (ne misli-oci) dakle misli-dija-mame, zove: proton pseudos! Osim toga: kod O. Price radi se još i o grubom zahvatu petitio principii, jer očitost svoje tvrdnje on želi da dokaže neistinitim političkim motivima, to jest trockizmom, te se tako gubi u beznadnom circulusu vitiosusu svoje vlastite nedosljednosti: što traži Krleža u tome društvu izvjesnih džentlmena, t. j. u bretonskom društvu Marka Ristića, t. j. u trockističkom krugu Četvrte? Prica izvrće fakta u traženju l'art pour l'artističkih dokaza za trockističkog kanarinca Marka Ristića, koji petnaest posljednjih godina ne piše drugo nego pobija l'art pour l'artizam, negirajući pojam Ljepote tako da objavljuje Rugobu-Turpitudu; a sve kad bi Marko Ristić i bio ono što Prica dokazuje da jeste: naime pulchritudinist, metafizik i idealist, a ne turpitudinist i negator estetskog fetišizma, on opet ne bi imao što da traži u književnome društvu »sumnjivih džentlmena« oko Četvrte, jer vidimo po gospodinu A. B. C.-u (koga su njegovi estetički istomišljenici prozvali banditom), kako »u ime svog sumnjivog džentlmenstva« bjesomučno pobija svaku pak i najneviniju mogućnost i hipotetičnog čak l'art pour l'arta, pa čak i tamo gdje ga nema, te se tako idealno slaže s Ognjenom Pricom, a ovaj s njim: da je estetika »Podravskih Motiva« dotično »Sna i Istine Don Kihota« polureligiozno, metafizičko i kontra-revolucionarno smeće! Gospodin A. B. C. je logičniji od Ognjena

Price u svakome smislu. On je maršovao mene i Ristića najrezolutnije u ime svog »izvjesno džentlenskog političkog uvjerenja«, ali nas nije optužio da simpatiziramo s Ognjenom, dok nas Ognjen sumnjiči da se nalazimo u društvu gospodina A. B. C.-a, koji nas je maršovao u ime one iste dijalektike u kakvu vjeruje i naš iguman Ognjen! Gospodin A. B. C. je dosljedniji od Ognjena Price. Dok gospodin »izvjesni džentlmen« A. B. C. to svoje antikulturno stanovište potvrđuje potpisujući ga dosljedno, Prica poriče da se slaže s njim, pošto je u Izrazu štampao više od četrnaest stranica da bi dokazao kako između njega i gospodina A. B. C.-a u pitanjima estetskim nema nikakve načelne razlike. Takav galimatijaš zove se u puku drvenim gvoždem ili vatrenom vodom, a u logici to je isto takav nesmisao kao tvrdnja: taj čovjek živi zato, jer je umro, ili vi lažete, jer govorite istinu.

*Paralela između Ognjena Price
i Bogomira Hermanna
A. B. C. b-h-m-a*

Evo nekoliko paralela tih dijalektičkih tekstova:

Marko Ristić je po Ognjenu Prici idealista, metafizik, koji koketira sa samoubijstvom, a Krleža je po gospodinu A. B. C.-u isto tako metafizik koji koketira s ludilom i sa samoubijstvom. »Solipsizam razdrtog subjekta« kod A. B. C.-ovskog Krleže odgovara pojmu »osamljenog srca« kod Pricinog Marka Ristića, za koga Prica tvrdi da je svoje srce odvojio od razuma do apstrakcije i da je zato bandit i trockist. I kao što je Marko Ristić po Prici ptica, slavuj, kanarinac, Krleža je po gospodinu A. B. C.-u vrabac, a obadva ta čudna ftiča: vrabac i kanarinac spadaju u metafiziku. »Čovjek nije samo instinkt nego i razum« otkrio je kolumbovski patetično Prica, jer on spada među ljude koji su »prešli preko metafizike« na ovaj dubok i neobično originalan način, jer su takvi ljudi kao Prica još i filozofi po svom građanskom zanimanju, a po gospodinu A. B. C.-u je takvim ljudima koji »nisu prešli filozofski preko metafizike« (kao na primjer vrabac Krleža)

»fina instrumenat materijalističke dijalektike tuđ, iz prostog razloga, što on kao metod bazira na principu cjelovitosti svijeta i stroge povezanosti životnih fenomena, a može se otjeloviti samo u intelektu cjelovite ličnosti.«

To što je kod »izvjesnog džentlmena« A. B. C.-a solipsističko shvaćanje svijeta, bez razumijevanja »za dijalektički svijet ose-

bina«, to je bježanje od lokomotiva u vječnost, u ljepote, u l'art pour l'art po Ognjenu Prici. A sve zajedno (po Prici i po »izvjesnom džentlmenu« A. B. C.-u) divno predstavlja s jedne strane ono što naši sugrađani izraelitske vjeroispovijesti zovu: šmonces, a s druge, što je mnogo žalosnije, grubu političku intrigu i podvalu na temelju očitih falsifikata.

Ognjen Prica, koji se kao pisac svoje znamenite epistole o receptima, propisima i dogmama, kao stilista svojih političkih i kulturnih teza, kao kritik naše rabote koju smatra štetnom po interese radničke klase, kao mislilac, ideolog i moralist one ideologije koju zovemo historijskim materijalizmom postavio na uzvišenu katedru moralnopolitičke arbitraže, taj mnogostrani adept koji nam je tako energično podviknuo da je već krajnje vrijeme da se vratimo na pravi put dijalektike, taj učitelj naš kreće se u okviru svoje besjede na niveauu jedne te iste, beskrajnodosadne, a isto tako nevjerojatno neuvjerljive i samo prividno dijalektičke fraze. Grube, neuke u svojoj podlozi, neuvjerljive u obliku i bezrazložnoutvorljive u svom visokoparnom zanosu, koja ne govori a ma baš ništa nego samo to što hoće da sakrije i markira: fraze! Tretirajući sve nas vrlo ležerno, usudio se javno, pred svima nama zaplesti u grubo i očito protuslovlje, napisavši da Miroslav Krleža

»kad govori o napadima na sebe s lijeve strane, uvijek spominje pamflet »Quo vadis Krleža«, i ako mu je poznato da se upravo ljevica najenergičnije i najoštrije ogradila od toga napadaja.«

Nemam nikakva razloga da pretpostavim da Ognjen Prica pod »tom ljevicom — koja se najenergičnije ogradila od A. B. C.-ovskog Quo Vadisa« ne podrazumijeva implicitno i sama sebe, samo ne razumijem po čemu se O. Prica odvađa od A. B. C.-a, i po čemu se ograđuje od A. B. C.-ovske kritike, kad izriče svoje estetsko uvjerenje gotovo istim rječnikom, istim frazama, na isti način, pod istim pretpostavkama pa čak i sa istim analogijama, kao taj A. B. C. koga Ognjen Prica tako negira. Da negacija ne će biti da je afirmacija i obratno, to nadam se da ni Ognjenu Prici nije nepoznato. Sve to ispada na koncu mjesto dijalektike u čistu jezuitsku kazuistiku, samo s tom razlikom da je Ognjen Prica napisao svoje recepte i propise i dogme šest punih godina poslije A. B. C. B. H. M. Hermanna, te se ne može pretpostaviti da bi Hermann bio došao do svojih formulacija pod Pricinim uplivom. Ako dakle to što govori Hermann pretstavlja »izvjesno džentlmenstvo«, zašto se onda Prica kao dijalektički puritanac s njime

slaže? A. B. C. postavio mi je svoje dijalektičko pitanje »Quo Vadis«, a Prica me pita što tražim u tome društvu s kojim sam se zaputio u smjeru antidijalektičkom, tako da me je A. B. C. već prije punih šest godina s pravom zapitao, a kamo to zapravo ja idem? I jedan i drugi misle na isti način, pak logično dolaze do istog zaključka: kamo idem i što tražim tamo kamo sam stigao, dakle: zašto sam tamo gdje jesam, a ne bih bio tu da nisam pošao tim smjerom još onda kad mi je A. B. C. uputio svoje pitanje kamo idem, pak prema tome: to jedno i drugo pitanje nisu dva nego jedno, i ne postavljaju ga dva odvojena načela nego jedno, i ne postavljaju se u ime dvije estetike nego u ime jedne, a ta je antidijalektička, premda su O. P. i A. B. C. kao estetičari po logici svoje samozvane arbitraže na temelju Pricinog i A. B. C.-ovskog (kako Prica kaže) dijamata uvjereni, da vrše epohalno djelo čišćenja Augijasove štale naše literature. Jer je poznata stvar da sam tu literaturu najviše onečistio upravo ja sam: što svojim poznatim, neizlječivim pesimizmom, a što opet trockizmom svojih prijatelja i saradnika, jeftičevaca, fašista i agentprovokatora (u novije vrijeme) . . .

Ognjen Prica u pozi čovjeka, koji pati pomalo od jedne ne pretjerano originalne ideje, što bi se moglo prozvati i privatnom dijalektičkom docenturou, od čitavog tog u Pečatu objavljenog Don Kihota Marka Ristića uzeo je nekoliko rečenica, te izdvojivši ih iz konteksta, on tim svojim nazovidijalektičkim preparatima Ristićevih misli hoće da dokaže nešto što M. Ristić nije rekao i nije htio da kaže.

»Marko Ristić drži da je zadaća pjesnika da sanja i tako dalje. Ova prilično pubertetska teorija da sanjar može da bude svojim savremenici stran, da bude sam i tako dalje i tako dalje . . . ne može dovesti ni do kakvog kulturnog stvaralaštva. I racionalno, koje je samo iracionalno ono je kao kod Marka Ristića mjesečarstvo . . . koje se otuđuje svemu živomu . . .«

Marko Ristić, optužen po Ognjenu Prici zbog iracionalnog mjesečarstva . . . u svojoj poemi o Snu i Istini Don Kihota propovijeda tendenciju u umjetničkom stvaranju: on citira iz dnevnika Heineovog »da je sin revolucije, da je sav radost i pesma, sav mač i plamen«.

Marko Ristić kaže doslovno:

»Od 1830—1848, od 1848—1871, pesnička svest socialnog protesta i nade, dobija svaki put jedan siloviti impuls, i u momentima tih grčevitih potresa, tih krvavih i zanosnih poleta, na

putu sporog uspona istorije, i sama u svojoj evoluciji preživljava momente grčevite katarze, naglog zaronjavanja u opšte biće društvenog života. I pri svakom tom novom splitanju sa dramatičnim momentima u postajanju društva, društvena svest poezije u svome postajanju, bivala je sve određenija. Pošavši od znanja onoga što ne će, i ona je polako učila da se nada, da zna što hoće.«

— Znači li to što je ovdje rečeno, da se je Marko Ristić usprotivio tendenciji u umjetničkom stvaranju? Ponavljam još jedamput riječi Marka Ristića drugom vrstom slova, kako bi sva djeca (pak i ona najnenadarenija u posljednjoj književnodijalektičkoj klupi) mogla da shvate o čemu se tu zapravo radi:

»OD 1830—1848, OD 1848—1871 PESNIČKA SVEST SOCIALNOG PROTESTA I NADE, DOBIJA SVAKI PUT JEDAN SILOVITI IMPULS, I U MOMENTIMA TIH GRČEVITIH POTRESA, TIH KRVAVIH I ZANOSNIH POLETA, NA PUTU SPOROG USPONA ISTORIJE I SAMA U SVOJOJ EVOLUCIJI PREŽIVLJAVA MOMENTE GRČEVITE KATARZE, NAGLOG ZARONJAVANJA U OPŠTE BIĆE DRUŠTVENOG ŽIVOTA. I PRI SVAKOM TOM NOVOM SPLITANJU SA DRAMATIČNIM MOMENTIMA U POSTAJANJU DRUŠTVA, DRUŠTVENA SVEST POEZIJE, U SVOME POSTAJANJU BIVALA JE SVE ODREĐENIJA. POŠAVŠI OD ZNANJA ONOGA ŠTO NE ĆE, I ONA JE POLAKO UČILA DA SE NADA, DA ZNA ŠTO HOĆE.«

Govoreći potpuno trijezno, logično, dakle nesumnjivo racionalno o »silovitim impulsima pesničke svesti socijalnog protesta«, Marko Ristić pledira za »zaronjavanje u opšte biće društvenog života«, za »sve određeniju društvenu svest poezije«, za onaj stepen stvaralačke i poetske svijesti, na kome se socijalno znađe što se pjesnički i književno hoće . . . To pjesnički i književno realiziranje socijalne svijesti naš mili i dobronamjerni dijamatista Ognjen zove: odvajanjem srca od razuma i mjesečarstvom i metafizikom!

— Ne, Ognjene, ni vi kao ni vaš gospodin A. B. C. pojma nemate o čemu je riječ. Riječ je o tome, da tendenciozno može pisati i umjetnički stvarati samo onaj pjesnik ili umjetnik, koji to doista i »može« . . . Kada je riječ o tendenciji u umjetničkom stvaranju, ne govori Marko Ristić (zajedno sa mnom) protiv tendencije, protiv htijenja, protiv namjere da se tendenciozno stvara, nego razlikuje dvije vrste socijalnotendencioznih, nazovimo ih

tako njegovom vlastitom riječi »bardova«: poeta i antipoeta. Poeti, pišući s tendencijom, stvaraju veliku socijalnotendencioznu književnost koje nitko i ne poriče, a antipoeti pišući isto tako s tendencijom stvaraju antipoeziju. Tendencija je možda ista u oba slučaja, ali umjetnički, to jest pjesnički rezultat nikako, jer ne može biti svrhom tendenciozno umjetničkog stvaranja da se ta tendencija, koje nitko ne poriče, izražava nezgrapno, nevješto i falš provincijalno, diletantski, barbarski, diluvijalno, dakle glupo i smiješno, nego to da se ta tendencija ostvaruje po mogućnosti više-manje ipak umjetnički što uvjerljivije, dakle što iskrenije, budući da se prava i uvjerljiva i iskrena književnost ne treba loše šmirantski glumiti.

Na primjer kao dokaz Ognjenu Prici, da se kod nas od naprednih književnika ne traže recepti, u glupoj toj, da, upravo slaboumnoj kampanji što se vodi protiv Pečata, čitao sam negdje da nemam prava da kritikujem naše socijalnotendenciozne »književnike«, jer nitko od nas nije ništa napisao o Španiji. Pitanje recepta i pitanje inspiracije tako je važno, principijelno pitanje, da u ovom momentu tangirajući taj problem ne mislim ga i napustiti u okviru ovog razgovora, ali prije još no što ću da se spustim do merituma svih tih fragilnih i otvorenih pitanja, odbijam od sebe ovu insinaciju, kao dokaz za potpunu razularenost prilika u kojima djelujemo dijalektički. Tu oko nas čitava jedna književno nadarena omladina na prosceniju naše književne tendencije genijalno glumi Don Carlosa, a ja, staro zanovijetalo i reakcionaran kreten s družbom svojih mračnih »citiroša«, koljem jednog dijalektičkog gjenija za drugim kao pravi kanibalski žderonja naše lijeve beletristike.

*Kako se kod nas piše
u ime dijalektike
O svrsi pisanja,
o umjetnosti i o
životu uopće*

Kako se u ovome dijalogu dinamika polagano penje, u tom vidljivom porastu sveopće napetosti čini se da se primiče vrijeme kad argumenti treba da poprime snagu stvarnog, jednostavnog, lapidarnog, sveopćepojmljivog dokaza. A to nije tako jednostavna stvar!

Da bi čovjek odredio svrhu namjernog, dakle svijesnog, dakle tendencioznog pisanja, bilo bi prije svega potrebno definirati svrhu pisanja uopće, to jest odrediti po mogućnosti svrhu umjetničkog stvaranja kao takvog. Anticipando, prije još no što ću otprilike pokušati da obrazložim kako meni lično svrha umjetničkog stvaranja kao takvog nije potpuno jasna, i kako o tome ne bih znao da kažem ni jedne jedine mnogo logičnije i mnogo iskrenije riječi nego što sam to već formulirao pišući o slikarstvu Goye, Georga Grossa, Petra Dobrovića, Ljube Babića, Krste Hegedušića, impresionista uopće, ili što sam napisao govoreći o lirici i našoj i francuskoj i njemačkoj i ruskoj (o Proustu, o Rilkeu, o Georgeu, o Ljubi Wiesneru, o Kranjčeviću, o Karlu Krausu, o Adu), ili što sam rekao pišući o Strindbergu, o Tolstoju, o Anatolu Franceu, o Kleistu i njegovom Kohlhaasu, o Lunačarskome, sve ono što sam godinama govorio o problemu tendencije u umjetničkom stvaranju, a naročito pak u Predgovoru Hegedušićevim »Podravskim Motivima«, dakle anticipando primijetiti mi je još samo to, da pitanje o svrsi umjetnosti nije zadatak manji od onog što stoji pred svakim čovjekom od početka: zašto živimo, zašto hoćemo da živimo, gdje smo i kamo to nestajemo s našim brigama i žalostima, s našim tužnim i veselim ljepotama i s našim strahom pred smrću?

Kako se u ime materijalističke dijalektike sve može (kad se hoće) postaviti na glavu, klasično svjedoči upravo onaj dio A. B. C.-ovskog »Quo Vadisa«, kojim se obara na moje tumačenje straha pred smrću:

»Apsurd koji se imanentno povlači kroz Kriležino cjelokupno književno stvaranje, dobiva najšire konkretne dimenzije i najčišće konkretne oblike. Dok materijalističko-dijalektičko shvatanje svijeta polazi sa gledišta, da osnovni potsticaj u stvaralačkim naporima proizlazi iz volje za životom, a samo stvaranje da predstavlja emanaciju životnosti i dok je materijalistička kritika i njenim duhom prožeta socijalna literatura do posljednjeg atoma nadahnuta vjerom u pobjedu svijetlih sila nad mračnim silama u životu ljudskoga društva, dotle Krileža jednu od glavnih — a prema cjelokupnom njegovom izlaganju može se reći — glavnu i osnovnu inspiraciju umjetnosti izvodi iz straha od smrti, iz težnje za nadživljavanjem samoga sebe preko groba.«

»Neka nam Krileža oprost, ali to strahovito zaudara po tamjanu i po u svetu vodicu umočenom bosiljku. To je u najvećoj mjeri bolesno i — bez molbe za oprostjenje — u najvećoj mjeri reakcionarno!«

»Quo Vadis«, Kultura 1933, br. 4, str. 312

Volja za životom je po A. B. C. B. H. M. Bogomiru Hermannu osnovni potsticaj u stvaralačkim naporima materijalista,

i dok materijalističko-dijalektičko shvatanje svijeta polazi sa tog materijalističkog gledišta, dotle taj Krleža izvodi glavnu svoju reakcionarnu inspiraciju iz straha od smrti. Strah od smrti nije dakle volja za životom, jer čovjek koji se boji umrijeti (po Hermannovoj logici), taj dijalektički — ne će da živi! I sad me još taj duboki dijalektički mislilac moli neka mu oprostim, jer to što se ja bojim smrti miriše na tamjan! Umrijeti po jedinospasavajućoj vjeri znači sjediniti se s Bogom, a tko se boji po toj religioznoj pretpostavci umrijeti, boji se logično — sjedinjenja s Bogom, dakle je duh koji po Hermannu miriše na tamjan! Dakle: sve pinktimgekert! Mili moj gospodine, unatoč svega ja vam od srca opraštam i vjerujte mi na riječ, kolikogod se ne mogu s vama složiti u toj vašoj dijalektički suviše smionoj materijalističkoj diferencijaciji da volja za životom nije strah pred smrću, ja vam, eto, javno priznajem da čitav vaš natpis u Tiljkovoj Kulturi ni po čemu nije manje prevrtljiv i manje besmislen i manje perfidan od Pricinog u Izrazu, ali da je vještije napisan, da ima više dijalektičkog šlifa, da se miestimično gotovo pjeni od dijalektičke duhovitosti kao marksistički šampanjac spram Pricinog kiselog umotvora, koji je sasvim slaba, pospana, domaća pismena radnja iz seminarske vulgarne dijalektike, pisana već kao što Prica piše (između jedne i druge raspre o Richtmannu), ali po kojoj njen autor zajedno s vama, dragi Hermanne, ni po čemu nije zaslužio ono što vam ovime izričem unatoč svega: po nadrealizmu, po tamjanu i metafizici, po bosioku (a ne bosiljku), mili moj A. B. C. — trockizma mirisavu zahvalu i toplu simpatiju!

Ognjenu Prici, na primjer, pitanje života i smrti, umjetničkog stvaranja, a specijalno tendencije u okviru tog stvaranja, njemu koji se ne stidi objašnjavati da je zemlja okrugla time da još ni jedan naš ma'imunski antipod nikada nije pao u bezdan premda je zemlja okrugla (nevjerojatan akrobat stila), njemu koji je kao dijalektik prozreo sve bornirane očiglednosti pak i tu da logika upravlja misaonim svijetom, tome je čovjeku sve u glavnom doista jasno. On je prodro u »suštinu stvari«. On ima svoje lokomotive i svoje epohe koje nisu nikakvo strmoglavljivanje i nikakvo »pravljenje iz sebe«. On ima svoje kanarinke i svoje troglodite, koje negira kao metafizičke kanarinke i troglodite, i lako niemu pisati o pitanju umjetničkog stvaranja kad pobija nas idealističke kretene, koji mislimo da se »socijalisti brinu samo za truh«. Ognjenu Prici je dakle sve jasno, jer on rješava pitanja tako da

poriče nešto što nitko u ovom konkretnom razgovoru o Snu i Istini Don Kihota nije ni tvrdio: da nije istina da poezija mora biti metafizička i da se od nje imperativno traži amputacija razuma od srca.

I drugom jednom dijalektičkom esteti, gospodinu doktoru Vojislavu Vučkoviću, i njemu je jasno o čemu se radi kada je riječ o umjetnosti, o umjetničkom stvaranju i o tendenciji u umjetničkom stvaranju. Taj mladi i ambiciozni učeni adept dijalektike napisao je čitavu knjigu o tom pitanju i krstio je: »Materijalističkom filozofijom umjetnosti«, a ovih dana objavio je još jednu teorijsku knjigu, o kojoj će Pečat štampati detaljnu analizu u jednom od slijedećih brojeva s očitom kontrarevolucionarnom namjerom da takvu dijalektiku sasjecka sasvim na sitno, da je isfašira, da je isprepeče na žaru logike i da tim čevapčićima evidentne, barbarske, jarmekovske, smiješne antidijalektike nahrani svoju, prave dijalektičke košte, gladnu publiku.

U trećem poglavlju čudne »Materijalističke filozofije umjetnosti«, pošto je razanalizirao svojstva »mnogoznačnosti umjetničkog dela«, gospodin doktor Vojislav Vučković kaže:

»Razlika u kvalitetu dela ne dolazi u obzir kao uzrok razlike u dejstvu jer kada bi i sam Leonardo naslikao obrijano lice na kakvoj frizerskoj firmi, ljudi bi se tu brijali zato, što u tom salonu ima mlake vode kakve lepe pomoćnice ili jutarnjih novina, a ne zato što je slika na firmi naročito dobra, a ne samo dobra. Kvalitet dakle ne dolazi u obzir, on je irelevantan, presudna je funkcija koju slika, kompozicija, pripovetka, film imaju u društvu.«

V. Vučković: »Materijalistička filozofija umjetnosti« str. 32

— Što sam ja ono bio rekao u svojoj besjedi o svrsi Pečata, zbog koje se digla zaglušna galama od Triglava do Vardara:

»LJUDI KOJI SU PREUZELI NEUGODNU DUŽNOST DA KOD NAS UREĐUJU ČASOPISE TREBA DA BUDU SVIJESNI SVOJE MINIMALNE DUŽNOSTI, A TA JE ANTIDILUVIJALNA!«

— Molimo dakle u ime antidiluvijalne dijalektike, molimo svu gospodu pretplatnike i čitače i simpatizere našega časopisa, da postave sebi obično, normalno, svagdašnje, jutarnje, praktično pitanje: zašto se brijemo?

— Brijemo se zato, jer nismo obrijani!

— A zašto se brijemo specijalno baš u brijačnici?

— Da budemo obrijani po čovjeku koji nas brije, jer mu je to građansko zanimanje da brije svoje neobrijane sugrađane, koji ne će ili koji ne umiju da se briju sami.

Gospodin doktor Vojislav Vučković, međutim, u trećem poglavlju svoje knjige o »Materijalističkoj filosofiji umetnosti«, kad dijalektički analizira »mnogoznačnost umetničkih dela«, tvrdi da se ljudi briju po brijačnicama zato, jer tamo ima mlake vode kakve lijepe pomoćnice ili jutarnjih novina, a ne zato, jer je sliku na firmi naslikao Leonardo da Vinci. Kvalitet dakle umetničkog dela prema tome (po gospodinu doktoru Vojislavu Vučkoviću sasvim naravno) ne dolazi u obzir.

Pošto je tako (jedamput za uvijek) dijalektički likvidirao Leonardovski kvalitet umjetničkog djela kao potpuno nevažnu i suvišnu pojavu u umjetnosti, učeni naš doktor odriče umjetnosti pravo i na intenzitet. U ime čega? U ime dijalektike:

»Sem toga za umetnost nije presudan intenzitet već karakter dejstva. Jedna pornografija na kojoj je predstavljen akt čoveka ili žene, delovaće sigurno intenzivnije od Tinterettove (citat po Vučkoviću) Suzane ili Michel-Angelovog Davida, samo što će to dejstvo biti biološko, a ne umetničko.«

V. Vučković: »Materijalistička filosofija umetnosti« str. 33

Taj junoša koji se brije zbog mlake vode lijepih pomoćnica a ne zbog Leonarda da Vinci-a, na koga djeluju fotografije golih žena intenzivnije od Tintoretta, on je po Wittfogelu ispreskaku-kutavši tako nemilo Kanta i Hegela i Platona i Lessinga i Winkelmannu i Hommera (pisano kod doktora Vojislava Vučkovića Hommer — sa dva »m« kao Sommer-salama ili Hummer-majoneza) i Schillera i Plotina i Rosu Luxemburgovu i još tri stotine sličnih takvih idealističkih kretena, došao do dijalektičkog zaključka da je:

»Umetnost po svom objektivnom značaju

1. Simbolična stilizacija praktičnog životnog toka, gledanog kritički sa stanovišta društvenog morala (»društvenog« u originalu, op. p.);

2. Umetničko delo je svaki onaj ljudski produkt, koji je u stanju da u određenom vremenu i pod određenim uslovima uzme na sebe formu simbola specifično društvenih potreba ljudi (prvi uslov za to je razrešenje forme praktične funkcionalnosti);

3. Sadržaj umetnosti je objektivna, na subjektu nezavisna, funkcija društveno primenjenog umetničkog dela;

4. Forma umetnosti je konstruktivni skelet društvenog primenjenog umetničkog dela;

5. Stil je skup svih formalnih oznaka (simbola) u kojima se projicira duh i fizionomija nekog razdoblja; — te istorijsko merilo kvaliteta umetničke forme i t. d. i t. d.

I napokon:

10. »Umetnički sud je sinteza svih partikularnih sudova koje omogućuju sociološke i istorijsko formalne antiteze umetnosti.«

V. Vučković: »Materijalistička filosofija umetnosti« str. 89—90

Kada netko simbolično stilizira, to jest istorijski mjeri kvalitet forme praktičnog toka života promatrajući ga kritički sa stanovišta moralnog, i kada to čini u izvjesnom prostoru i vremenu tako da je razriješio formu, to jest konstruktivni skelet društveno primijenjenog umjetničkog djela njene praktične funkcionalnosti, onda se takva umjetnina može prosuditi na temelju sinteze koja omogućuje sociološku i istorijsko formalnu antitezu umjetnosti, a sve to zove se dijalektička sinteza materijalističke filosofije umjetnosti gospodina doktora Vojislava Vučkovića, koja dakako nije »mjesečarstvo« i nije »metafizika« i nije se »otudila od života« kao Marko Ristić, protivu koga su se ujedinili svi Vojislavi i svi Vučkovići i svi doktori čitavog našeg dijalektičkog svijeta samo zato, jer je u prvome broju Pečata bilo napečatano da takvi d'ja'ektičari nemaju padobrana za Pečatovu dijalektiku, te je prema tome isključeno da bi mogli da lete s nama.

Slučaj gospodina doktora Vojislava Vučkovića predstavlja kod nas dijalektički kvantitet, ali bez ikakva izgleda da bi se ikad mogao pretvoriti u kvalitet, te je prema tome beznadan. Taj mladi čovjek nije nikakav početnik! On je dijalektički vrlo ugledan gospodin na svome mjestu: on je muzikolog, muzički kritičar, muzički referent raznih građanskih ustanova, on je saradnik lijevih i desnih, poludesnih i polulijevih časopisa od Zvuka do Pravde, on je pisac materijalističkih studija, dijalektičkih članaka, socijalističkih prikaza, on je konferansije, mislilac, tumač, koreograf, urednik, dirigent, kompozitor, jedan od naših pionira, upravo apostola četvrttonske muzike, on je propagandista-dijalektik, teoretik umjetničkog stvaranja, sam reproduktivan i produktivan aktivni umjetnik-stvaralac, komponista i virtuoz, u jednu riječ: on je dijalektičko čudo od djeteta, koje uživa neograničeni dijalektički kredit upravo onih književnodijalektičkih krugova, koji pobijaju Pečat, spadajući i sam među najgrlatije i najbjesomućnije psovače našega časopisa i organizatore antipečatovskog bojkota na protutrockističkoj, dakako, liniji. Taj svileni djetić, taj chopinski nježan adept dijamata donosio je i meni svoje rukopise još dok sam uređivao Danas, ali ja njegove nazovidijalektičke magareštine (onda još sasvim blijedoružičasto, upravo pastelno kolorirane nadrealistički, nezvalovski, egipatski, sa elegantnim

četvrtttonskim priklonom spram proletarijata), dakako da nisam štampao, ekskomplimentiravši ga vrlo učtivo sa tog našeg bala, isplesavši s njim preko parketa naše dijalektike elegantno napolje, u mrklu balkansku noć, u koš, ad acta. Mislite li da je tamo ostao u danasovskom košu? Da, vraga! Iskobeljao se iz onog nesretnog koša taj naš dijalektički homunkulus i kao piškor kroz racu, provukao se do Politike, do Pravde, do Književnog Glasnika; skočio je taj vješti patuljak na dirigentski pult ne samo Kolarčevog Univerziteta i Radiostanice, nego čak do četvrtttonske instrumentacije jedne Zogovićeve pjesme, i ja ga već vidim pod kupolom naše besmrtnosti, na Banketu Pena, gdje nam svima odmahuje svoj dijalektički servus gospodo, vi kako znate, a ja evo dogurah do Pena! Skakati se može sa ljestvice na ljestvicu, iz čina na viši čin bez ikakve opasnosti, ali iz dijalektičkog pojma na dijalektički pojam već je riskantnije. Na ovom tužnom dijalektičkom skakalištu pojmova mnogo je već skakača polomilo svoje kosti, jer dijalektika melje svojom vlastitom dijalektikom i njoj će da iskiše svatko. Prije ili kasnije!

Stavio sam tu nesretnu dijalektičku dušu u špiritus svoje pečatovske zbirke zato, jer predstavlja prosječno i normalno izobličeni primjerak svega onoga što spada u »zavod za mumificiranje svijeta« našeg Ognjena Price s jedne, a u tipične predstavnike naše književne dijalektike s druge strane! Samo dok naši kontrolori dijalektičkog pasoša pobijaju žive tekstove kao mrtvu šematiku, sami se uglavnom izražavaju mrtvo šematski, antidijalektički. Na primjer, Ognjen Prica:

»Međutim filosofija se uopće ne bavi pitanjem strukture materije, to je stvar posebnih nauka (fizike, kemije, biologije). Predmet filosofije je sadržajno (podvučeno po Prici) mišljenje, ona promatra materiju kao realnost koja postoji nezavisno od naše svijesti i koja se u svijesti odražava.«

— Što je Ognjen Prica utvrdio dijalektički?

— Filosofija se ne bavi pitanjem strukture materije. To je stvar posebnih nauka.

— Dobro! A čime se onda (po Ognjenu Prici) filosofija bavi — ako ne pitanjem strukture materije?

— Filosofija se bavi promatranjem materije, jer je predmet filosofije »sadržajno mišljenje«. Filosofija promatra materiju kao realnost koja postoji nezavisno od naše svijesti.

— Pitanje je kako može filosofija promatrati materiju kao realnost koja postoji nezavisno od naše svijesti, kad ne će da se

bavi pitanjem njene strukture, i to zato, jer njen predmet nije ispitivanje strukture materije nego sadržajno mišljenje, koje je zavisno od materije, koju filosofija promatra kao realnost, ali je ne ispituje kao realnost, jer njen predmet nije ispitivanje realnosti nego promatranje realnosti. Čista, besmislena, antidijalektička, apstraktna šematika jednog mozga koji ne umije da se izražava, dakle ne umije da misli, a zato, jer to ne umije, on se je samozvano proglasio dijalektičkim misliocem i zato se upušta u čudnu i potpuno suvišnu pustolovinu, u kojoj će mu dijalektika odnijeti njegov nazovidijalektički mandarinski perčin! (Ca mu je to trebalo?)

Jer, čujmo, čujmo, poznati idealista Marx ne slaže se, na primjer, s našim materijalistom-dijalektikom, s Ognjenom Pricom:

»Da die Speculation aufhört, beim wirklichen Leben, beginnt also die wirkliche, positive Wissenschaft, die Darstellung der praktischen Betätigung, des praktischen Entwicklungsprozesses des Menschen. Die Phrasen vom Bewusstsein hören auf, wirkliches Wissen muss an Ihre Stelle treten. Die selbständige Philosophie verliert mit der Darstellung der Wirklichkeit ihr Existenzmedium. An ihre Stelle kann höchstens eine Zusammenfassung der allgemeinsten Resultate treten, die sich aus der Betrachtung der historischen Entwicklung der Menschen abstrahieren lassen. Diese Apstraktionen haben für sich, getrennt von der wirklichen Geschichte durchaus keinen Wert.«

Marx, u tezama o Feuerbachu.

Marx dakle, u svojoj idealističkoj kratkovidnosti, usudio se je zaplesti u protuslovlje s našim Ognjenom Pricom, jer Marx poriče pravo na egzistenciju svakoj spekulativnoj filosofiji, naivno, gotovo kontrarevolucionarno idealistički tvrdeći, da filosofija kao takva, dakle upravo ona koju propovijeda Prica, spekulativna filosofija, koja se ne bavi pitanjem strukture materije nego čiji predmet predstavlja »sadržajno mišljenje«, gubi sa ispitivanjem, to jest prikazivanjem, to jest tumačenjem realnosti medij svoje egzistencije, dakle: svoj raison d'être . . . Doslovno dakle Marx kaže:

»SAMOSTALNA FILOSOFIJA GUBI PODLOGU SVOJE EGZISTENCIJE PREDOČIVANJEM STVARNOSTI. TAMO GDJE PRESTAJE SPEKULACIJA POČINJE PRAVA, POZITIVNA ZNANOST.«

S A D R Ž A J

MIROSLAV KRLEŽA: DIJALEKTIČKI ANTIBARBARUS

Na mrtvoj straži pameti ljudske	73
Recepti, Propisi i Dogme Ognjena Price	76
Prva seminarska varijacija	80
Intermezzo o prostoru i vremenu	87
Druga seminarska varijacija	89
Prvi intermezzo na motiv »La Quatrièmes«	93
O lirici i o sferskom doživljavanju	96
Bijeg Pečata u metafiziku. — Na granici dijalektike	100
Paralela između O. Price i B. Hermanna A. B. C. b. h. m-a	106
Kako se kod nas piše u ime dijalektike. O svrsi pisanja, o umjetnosti i o životu uopće	110
Nekoliko primjera na Pricinu tezu o Receptima sa komentarom o inspiraciji	123
Strašilo straši gleb europejajnski	127
Gumbelijum roža fino diši	127
Galženjačka	128
Mizerere Tebi Jeruzalem	128
Nenadejano bogčije zveličenje	130
Plač Majke Jevrope	131
O pisanju s namjerom o značenju ljepote i o našoj dijalektičkoj Ateni	136
Izoblčenje dijalektike kod nas	145
Marksizam nije diletantizam, a socijalna književnost nije opereta	149
O zvijezdama sub specie dialecticae	152
O prošlogodišnjem štimungu oko Münchena	165
O materijalističko-dijalektičkoj metodi kao podlozi umjetničkog stvaranja	173
Nesposobnost na djelu ili kako dolazi do trockizma	175
Gens irritabile vatum	181
Geneza pečatovskog trockizma	183
Komentar izjave R. Zogovića	187
Don Kihot na bombarderu i Crna Sramota	192
Jedanest zvonkih rima Rade Zogovića	193
Slučaj gospode Cine Jota	205
Barbusse-ova smrt u jednoj noveli R. Zogovića	210
Negacija negacije	216
Zbrka oko Pečata	218
Socijalistički san Jovana Popovića	220
P. T. T. pozdravlja Ognjena Pricu	225
Intermezzo o logici i o nadrealizmu	227
Finale	231

UPOZORENJE NAŠIM PRETPLATNICIMA

Administracija B. N. P. javlja pretplatnicima i simpatizerima našega časopisa, da je uredništvo Pečata preuzeo Miroslav Krleža.

Gospodin profesor V. Bogdanov prestao je biti saradnikom lista, pošto je pokrenuo svoj vlastiti polumjesečnik, protiv jednoglasne volje svih članova uredništva Pečata.

Urednički sat za razgovore: svakoga petka između šest i sedam sati poslije podne, u administraciji časopisa.

Rukopisi šalju se na upravu lista bez ikakve obveze da će biti vraćeni u slučaju neuvrštenja.

Uredništvo Pečata apelira na sve koji smatraju da im je dužnost da saraduju u takvom listu kao što je Pečat, da se odazovu ovome pozivu i da spremne rukopise za novu knjigu Pečata u godini 1940. najkasnije do prve polovice siječnja.

DIJALEKTIČKI ANTIBARBARUS

Sve što je javno štampano treba da bude javno kritikovano.

*Na mrtvoj straži
pameti ljudske*

U sveopćoj mortifikaciji pojmova i stvari, prilika i pojava, kada se takozvani kulturni narodi u uzajamnom umrtvljivanju natječu tko će biti mrtviji, danas, kada nema nikoga za kim bi čovjek mogao zavapiti da silom svojom rastvori more i satire glavu vođenim nakazama i zmajevima (*Tu disruptisti robore tuo mare, perfregisti capita draconum in aquis, psalam 74—13*), u bezglavoj utakmici zla i ludila oko nas, časopis za sva kulturna pitanja Izraz, u kome saraduju mnogi moji znanci (i prijatelji), a uređuje ga Josip Pavičić, taj »najjeftiniji časopis u našoj zemlji«, što ga izdaje Hrvatska Naklada, nije imao nikakve veće brige nego da me optuži kako štampan Pečat zajedno sa trockistima i sa Jeftićevim glasačima. Na međunarodnom pogrebu naše civilizacije, usred sablasne kadaverizacije svega što se zove moral i istina, u tom rastvornom ostrvljivanju drugarstva i simpatija, Izraz odlučio se da mi otpoje moralnu panihidu na usta svog dijalektičkog protojereja Ognjena Price, pa kad su me već tako lijepo omotali mrtvačkom ponjavom i zazvonili u moju počast pogrebnim zvonom, hajde da uzdignem glavu iz tog papirnato odra, te da veleučenom Ognjenu objasnim da se repovi mjere samo mrtvim kurjacima, a ja ću ovu našu ezopovsku varijaciju već tako nekako izvesti da Pečat bude sit, a koza da ne ostane cijela.

Od Praga (15. III. 1939.) puškaranja oko nas odzvanjaju sa sviju strana i čuje se kako cijevi biju i kikoću, i ta varava i lažna pucnjava što pjeva i zviždi staru pjesmu o sablasnosti savremene civilizacije, to hrkanje i gundanje i mumljanje topovskih ždrijela u pravilnome ritmu rike i gudnjave (nad agonijom čitavih kontinenata), ta lavlja rika grmljavine kojom zagrmije deuropeizirana Evropa, smrtonosni taj potres nije u čitavome nizu naših lijevih časopisa rodio ni jedne jedine misli, ni jedne jedine emocije, ni jednog jedinog retka, osim dosadnog niza pamfleta, kako Krleža

izdaje trockistički časopis, sa trockistima, sa Jeftićevim glasačima i s moralnim mrtvacima, koji se nalaze na »drugoj strani barijade«, to jest na onoj protiv koje Izraz i Mlada Kultura, Naša Stvarnost i Umetnost i Kritika — jalovo prolijevaju svoju slabokrvnu tintu . . .

Sablasno je oko čovjeka u svakome smislu i sve što bi smrtnik mogao da kaže o tom totalitarnom noćturnu, gdje je sve samo »tužne smrti slika živa« (Kanižlić) i gdje se ljudska slika i prilika dostojanstva i poštenja prometnula u izopačenu grdobu bezoblične grdosti, sve to opisivanje rogobatnog poživinčenja, sve bi to bila tek slaba fraza, mnogo slabija i bljeđa od paklene, srdite i ružne stvarnosti kojom smo okruženi i u kojoj smo osuđeni da nemoćno krepavamo. Đavolski je mračno na ovoj našoj mrtvoj straži pameti ljudske! Promatrajući slapove gluposti kako se ruše u ponore odvratne zloće, gušeći se u smradu đavolskih gubica koje nam se kese iz svakoga prikrajka, u tom budalastokratkovidnom sumraku, gdje se razliježe zao i zlokoban jauk sumanute, goropadne opačine uma ljudskog, u toj blatnoj pomrčini obezglavljenih jarosti, da mi je ikada itko živ bio prerekao da ću u danima krvoliptenja, kakvo ne bi polokati mogli ni svi biblijski niti živoderski psi, biti prisiljen da pišem polemike o tome kako je List što ga uređujem zapravo Pečat Jeftićevih glasača i tipova koji pred policijom daju sramotne izjave, ne bih mu bio vjerovao. I da mi je netko prerekao da to ne će biti polemika sa Hrvatskom Stražom, nego s Ognjenom Pricom, i da će Izraz i njemu slični navaliti na mene kao na uglavljenog zvjerokradicu koji zlonamjerno kolje plemenitu divljač po lirskim parkovima naše »napredne književnosti«, i to upravo u momentu kada se silovani narodi krvlju nevinom kaljaju, u sveopćoj kalaburnji i darmaru pojmova prilično već otupljen i sumnjičav, ja bih takvom zlogukom proroku ipak bio odgovorio da mu je proročanstvo u najmanju ruku ludorija!

A gle, danas, kad ubojne gjemije tonu na jedan ždrkljaj nemanima morskim, danas kad se kacigama bezdušnosti diče čitave barbarske legije kao idealima, kad se svim evropskim cestama u krvavim žurbama kreću rulje izbezumljenih haračlija, kabaste li radosti za ovu gospodu »napredne« skribente oko nas da ih ne zanima savršeno ništa osim problema: koliko će kleveta i podvala više lansirati na račun Pečata; čini se da za ove sulude lažljivce nikakvog zanimljivijeg, važnijeg i sudbonosnijeg pitanja osim našeg časopisa i nema! Opkolio nas je požar, i dok se kroz maglu i

ne čuje drugo nego stravična zvonjava na vojnu, danas kad sijevaju sablje u odrazu vatara, kad ludaci raznose ratove kuglom kao buktinje čitavih pogleda na svijet, kad nas je plamen ljudožderskog pokolja obuzeo poput strave, danas jedan Ognjen Prica nema nikakve druge ideje nego da u dimu vatruštine i požaretine jedne čitave civilizacije svojim vajnim mješčićem antirichtmannovske mržnje raspiruje i potpiruje i podjaruje jednu dosadnu i sitničavu polemiku, koja osim tog njegovog luckastog afekta nikakvog drugog plemenitijeg smisla nema . . . I evo, odmah na početku priznajem da se osjećam gotovo potpuno nemoćnim da dam pa i najpovršniju instrumentaciju gluposti ovog smiješnog pothvata gospodina Ognjena, prvo zato, jer nikako ne mogu da prevladam osjećaja nelagodnosti što ga u meni rađa taj potpuno jalov napor da se u današnjoj perspektivi pravdam o sitnicama koje su relativno nevažne, da, upravo bespredmetne, a zatim, jer mi je neizrecivo dosadno to poigravanje s nepismenicima i nevjekama, i to upravo u onim pitanjima u kojima hoće da budu suci pod svaku cijenu! Iluzije (da će ovaj moj dijalektički traktat izvršiti bilo-kakav pa i najneviniji upliv na one glave koje oko nas viču »apage satanas«) nemam nikakve, i to izjavljujem odmah na početku, kod prvih uvodnih riječi ove žalosne ouverture... Ne pišem ovu seminarsku analizu u Prvome Broju Pečata objavljenog teksta zato da bih dokazima zdrave, ljudske pameti obraćao bilo kog od onih naših dijalektičara koji o dijalektici pojma ne imajući misle da se stvar književnosti promiče analfabetizmom. Nisam se upustio u ovu intelektualnu pustolovinu ni zato da nešto dokažem očitim neistinama i klevetama u prkos, jer pravdajući se o ovim pitanjima sada već nekoliko godina, stekao sam nekoliko dragocjenih iskustava, a najpoučnije od njih glasi da u tamnom vilajetu jedna svjetiljka ne znači mnogo. Nisam, dakle, progovorio s uvjerenjem da će se svi koji nas optužuju zbog dijalektičkog krivovjersstva prikloniti tezi naše obrane, ali vjerujem da oko nas još ima prilično mnogo prijatelja knjige i dijalektične književne kulture, koji misle dijalektički svojom vlastitom glavom i koji očekuju od nas taj naš plaidoyer u obranu književnosti već godinama. Kako sam uzeo riječ s namjerom da ispitam stvar temeljito i pomno i da govoreći o nekim otvorenim pitanjima prvi put ne gubim vrijeme na ponavljanja, smatram da je potrebno da se u Izrazu objavljen članak Ognjena Price o »Receptima Dogmama i Prop'sima« preštampa u cjelini, a na ovom uvodnom mjestu onaj njegov dio koji govori o Marku Ristiću.

*Recepti, Propisi i Dogme
Ognjena Price*

Konac djelo krasi, govori naš narod koji kaže hop tek pošto je preskočio grabu, a evo kako umuje i kako perom rukuje taj gospodin arbitar, kome već početak tog remekdjela krasi vlastitu dijalektiku (u ovome slučaju svakako od hartije na kojoj je štampana prolazniju), takvim sjajem, da će ostati trajnim dokumentom klasičnog antidijalektičkog stila.

RECEPTI, PROPISI I DOGME

(Povodom pisanja »Pečata«)

Historijski događaji teku svojom logikom koja ne isključuje stvarnost historijskog djelovanja ljudi, njihovog »duha«, njihove volje i energije. Ljudi prave historiju iako je ne prave sami iz sebe, iako je njihovo historijsko djelovanje uvjetovano samim tim historijskim tokom i materijalnim snagama jedne historijske epohe. Ali dolaze epohe kada je tok historijskih događaja strahovito ubrzan, toliko ubrzan, da izgleda da se otudio svemu ljudskome, da više liči na katastrofu i strmoglavljivanje nego na historiju. No to samo izgleda. Te su epohe »lokomotive historije« bez kojih bi bio nemoguć svaki historijski razvoj. Onoga tko je pravilno shvatio suštinu historijskog zbivanja te epohe napunjavaju energijom, samopouzdanjem, sigurnošću i čvrstinom, a onoga tko ih ne razumije, događaji bacaju u depresiju, u apatiju, u luđačke sanje, u sanje kao što su sanje »svetihe« mistika i apokaliptičara. Takav sanjar bježi u samoću, što dalje od ljudi. I u ovo naše doba zahuktalih »lokomotiva historije« kao da opet kod nekih počinje vrijeme pustinjaka i jurdivih, koji se osjećaju tuđinci na ovoj zemlji, tuđinci prema narodu (»masama«), koji bježe u pustinje mjesečarskih vizija, u nebo, u galaksiju, kojima se gadi »ratio« ili »mase«, na koje gledaju prezirivo sa fiktivnih visina mjesečara ili »elite«.

»Predstave i ideje prošlih vjekova tište kao mora mozgove današnjih generacija«. Te predstave i ideje, koje tište, to su metafizički pojmovi u kojima je živa stvarnost otuđena čovjeku, otuđena samoj sebi, pretvorena u konglomerat mrtvih pojmova, koji se međusobno apsolutno isključuju. Sve je pocijepano u »vječne« dileme: s jedne strane »ratio«, s druge strane osjećaj, duša, čutilni svijet; s jedne strane »masa«, s druge »voda«, elita; s jedne strane revolucija, s druge evolucija; s jedne strane teorija, s druge praksa; s jedne strane individua, s druge društvo i t. d., i t. d. Sve je tako lijepo sortirano i strogo odijeljeno jedno od drugog i čovjek treba samo da se odluči za jednu stranu tih »vječnih« dilema.

Najveći, pravi intelektualci sve više uviđaju svu besmislenost ove more prošlih vjekova: zar je moguć »ratio« bez čulnog svijeta, i obrnuto; zar je i t. d., i t. d. Svi ti pojmovi, ako nisu mrtve i nakaradne sheme, nego živi odrazi žive stvarnosti ne mogu uopće postojati jedan bez drugog: oni se međusobno ne isključuju, nego uslovljavaju. Apsolutno odijeljeni jedan od drugog oni su mrtve i lažne sheme i samo u svome živome jedinstvu, dijalektičkom jedinstvu, oni su istiniti i živi odraz žive stvarnosti. I zato samo njihovo živo

dijalektičko shvatanje upućuje čovjeka na stvarnu historijsku i revolucionarnu djelatnost u kojoj praksa vodi u teoriju, a teorija u praksu, sitni rad u krupni i krupni u sitni, duboki osjećaji u »ratio«, a »ratio« opet dovodi do sve dubljih osjećaja.

Ali nasuprot pravim intelektualcima, kojima »ratio« nije zavod za mumificiranje svijeta, postoji u građanskom društvu čitav niz ljudi od knjige i pera koji ne mogu da pređu preko propisa metafizike (inače se stalno bune protiv nekakvih tobožnjih propisa), koji se odlučuju za osjećaje proklinjući »ratio«, za teoriju protiv prakse, ukratko za jednu stranu mrtvih i usamljenih pojmovnih shema. I oni se osjećaju usamljeni, pa čak i koketiraju sa samoubijstvom.

Tko ovako sve rastavlja u isključive i apsolutne suprotnosti taj s druge strane sve miješa ujedno i najoprečnije stvari proglašava identičnim. Tako ćete čuti od tih »usamljenih« duhova da je, recimo, i revolucija i kontra-revolucija jedno te isto, jer i tamo i ovamo ima na pr. discipline ili prisiljavanja ili čega drugog. I prema tome čovjek od »duha« treba da se uzdigne iznad obje skrajnosti.

U nas se je već pisalo o takvom načinu mišljenja kod izvjesnih ljudi koji su razmišljajući »slobodno« bez obzira na »recepte i propise« došli na pr. do zaključka da je Pera Živković neki naš Robespierre, jer i tamo i ovamo imamo posla s diktaturom! Ovakve najpovršnije analogije izlaze tako kao rezultat razmišljanja ovih boraca protiv šablona i propisa. Najprije se hod historije rastavi recimo u »brahmalna razračunavanja« i u »intelektualni« napor, kao što je to učinio u »Književniku« neki M. Breza, a onda se sve ujedno smiješa, i iznad te nemoguće i amiješne smjese uzdiže se visoko ovakav »usamljeni« intelektualac.

Najrazvijeniji oblik ovoga tipa, recimo Mirka Breze, imamo u Beogradu u obliku Marka Ristića, koji svoja »otkrića« — inače prastare klišeje — štampa u Zagrebu. Kako je to bez sumnje kod nas najrazvijeniji tip ovoga specijesa intelektualca-pustinjaka to ćemo se morati s njim malo duže zabaviti. On u prvom broju »Pečata« u članku »San i istina Don Kihota« daje kao neku svoju ispovijest i opravdanje za bježanje u samoću »uprkos svemu i svima«. A i kako ne bi bježao u samoću, u »nadstvarnost«, u nadrealizam, kad je on pjesnik a »pjesnički akcenti dolaze od srca, i samo od srca, a ne po odluci razuma, po receptu, po uputstvu, po propisu«. »Žalosna je sudbina poetskog stvaralaštva, i njegov položaj među djelatnostima čovjeka nedostojan i jadan, ako mu uvijek treba iznova, uvijek na drugi način, tražiti »dijalektički pasoš«, nalaziti društvenog opravdanja, i razloga (skoro dozvole) da postoji, uvijek pred drugim forumima i po drugim kriterijumima, i uvijek izvan njegove bitnosti«, veli dalje M. Ristić u spomenutom članku.

Priča o tome kako se od naprednih književnika zahtijeva da pišu po »propisu i receptu« i da se moraju da traže dozvole od nekih foruma isto je toliko lažna — ali u izvjesnim krugovima vrlo popularna — kao i priča o tome da socijalisti uvode zajednicu žena, pretvaraju radnika u robota i brinu se samo za trbuh. Razumije se da nijedan pravi i zaista veliki književnik nije pisao kako to sebi zamišlja M. Ristić: »da se nekako zavara, izigra, začara vrijeme«, jer njemu pjesnički akcenti nisu dolazili »samo od srca«. Kod velikih pjesnika, kod klasika svjetske poezije, vidna je u pjesničkom

stvaralaštvu i uloga razuma i socijalne tendencije, jer veliki pjesnik nije samo veliko srce, nego je i veliki um. Za razliku od životinja čovjek ima razum i on nikada nije samo instinkt, samo iracionalno, nikad, pa ni u poeziji. Inače se ljudska umjetnost ne bi razlikovala recimo od pjevanja ptica. Ona ne bi uopće bila ljudska umjetnost. U tome pogledu ova teorija »samo srce« potpuno je jednaka drugoj krajnosti, koja smatra poeziju samo rimovanim umovanjem ili rimovanim moralnim poukama (u kome se slučaj »ratio« zaista pretvara u recepte i propise). Zato proizvodi i jednih i drugih ne spadaju u književnost nego u prazan verbalizam à la Turpituda. Srce bez razuma ne može da ima duboke i prave ljudske osjećaje, kao što ni razum bez osjećaja uopće nije razum nego kartoteka u kojoj su klasificirani imaginarni recepti i propisi. Za Marka Ristića je pjesnik međutim veliko i puno srce a glava — prazna.

Ovo »protupropisno« otkriće Marka Ristića i kod njega kao i kod ostalih koji osjećaju »doziv visina« (izraz M. Ristića) i koji smatraju da uzdižu duh naprijed iznad svih propisa i recepata u stvari znači padanje natrag, vraćanje u stare i davno preživjele propise i recepte. Kao oni »novotari« koji su »uzdizali« dijamat dalje a u stvari išli natrag — zurück zu Kant i još dalje u mistiku i fidelizam. M. Ristić kaže: »pisati dakle bez mnogo vere u mogućnost neke neposredne didaktičko-agitacione utilitarnosti... zar to nije pisati pisanja radi? S desna i s leva bi se to, razume se, moglo jedino i ispravno nazvati *l'art pour l'art*... ta skoro obeščašćena formula, zar ona ne bi mogla u ovim danima trogloditskog primata političkih okršaja, baš ukoliko je čista, nekoristoljubiva, neutilitarna, da dobije, da ponova stekne izvestan sjaj, sjaj gordosti i kao jednog od poslednjih oblika ljudskog dostojanstva?«

I eto, cijela ta Markova »novotarija« pokazuje se kao stari i preživjeli larpurlartizam sa svim svojim staromodnim i prevladanim propisima i receptima od kojih je najvažniji, da pjesnik pjeva kao slavuj na grani, to jest bez obzira da li se kome sviđa ili da li ga ko sluša. (U stvari i to je pjesnička fikcija, koja se danas nalazi u glavnom samo u nagradnim knjigama za dobru djecu, jer stvarni slavuj pjeva da ga čuje ženka).

Majakovskij je larpurlartističkog pjesnika prikazao ovim stihovima:

Vy nad oblakamy reja
Ptica v čelovječeskij rost
Vy musje iz kanarejek
Čižik vy i drozd.*)

»Ptica ljudskoga rasta« to je upravo Ristićev pjesnik sa srcem bez mozga. To bi bio kraj ljudske poezije i povratak ne samo u troglodite nego još dalje natrag u — »dvopapkarstvo«. Točno kao kod onog pobješnjelog malograđanina iz Kriležinog romana »Na rubu pameti«, koji se stalno bunji protiv »dvopapkarstva« a promatrajući slike u Sikstini zastupa pravu dvopapkarsku teoriju umjetnosti isto kao i Marko Ristić: ne treba razuma, sve je samo instinkt, treba samo »vidjeti« a ne »gledati« i t. d. Ali šta da radimo kad čovjek nije dvopapkar pa ima i razuma i mora da »gleda« a ne samo da »vidi«. Teorija s a m o iracionalnog, s a m o instinkta, pravi je pandan teoriji

*) Vi ste ptica ljudskog rasta koja lebdi u oblacima, vi ste, gospodine, iz roda kanarinaca, češljugar ste vi i drozd.

da kobasica više vrijedi od cijelog Šekspira, prema kojoj opet postoji s a m o neki utilitarno biološki ratio i više ništa.

Marko Ristić drži da je zadaća pjesnika da sanja: »Sanjajući o budućnosti, to je još najbolji način na koji može da se služi sadašnjosti, to jest ljudima«. Ali ima sanjanja i sanjanja. Nedavno je u »Umetnosti i kritici« Dragin citirao Pisareva: »Moja mašta može ili da preteče prirodni tok događaja, ili pak, može da ode sasvim u stranu, tamo kuda nikada prirodni tok događaja ne može da dođe...«

Markova mašta ili sanjanje spada u ovu drugu vrstu, koja vodi »sasvim u stranu« ili kako on sam veli: ». . . ja znam da je sanjar jedno izgnanstvo, da je sudbina sanjara, danas kao i juče, iako sutra možda više ne, da bude neprilagođen, da svojim savremenikima bude stran, da bude same«.

Ova prilično pubertetska teorija »nepriznatog genija«, koji je tuđ svima i vječno sam, provlači se još uvijek kao utjeha netaalentovanim pjesnicima i jalovim maštanjima i sanjama naših palanačkih sanjara, iako biografija svakog zaista velikog pjesnika i umjetnika pokazuje upravo obrnuto. Niti su bili sami i tuđi svojim savremenikima, odnosno najnaprednijem dijelu tih savremenika, iako se nisu »prilagođivali«. Ali to nisu bili Ristićevi »mjesečari«, nisu bili ljudi samo sanjanja, nisu bili sakati: bez racionalnog suđenja, bez rada »malo po malo, zajednički, disciplinovano«. To su bili potpuni ljudi, najbolji predstavnici ljudskog roda, sa maksimalno razvijenim ljudskim osobinama.

Iracionalno koje je samo iracionalno, koje stalno ne prelazi u racionalno, i obrnuto, ne može dovesti ni do kakvog ljudskog kulturnog stvaralaštva, ono je kao kod Marka Ristića samo sebi dovoljno, ono je mjesečarstvo koje se otuđuje svemu živome. Boreći se protiv »propisa i recepata« u književnosti Marko se vraća na stari larpurlartistički propis slavuja koji pjeva na grani i u »dvopapkarstvo« po kome poezija nema ništa zajedničko s ljudskim razumom, s onim u čemu se čovjek razlikuje od dvopapkara i drugih životinja.

Ali i pored odbacivanja razuma M. Ristić ima svoju logiku, pa veli za sebe i sebi slične »mjesečare«: »Naučili su da se neminovno treba povinovati nužnostima, jer bez toga bi njihova sumnja i njihove pobune ostale jalove, ali šta da čine, kada se te nužnosti, ukoliko su sputavanje subjekta, ukazuju i ovdje tako nesrećno paralelne i slične onim tamo, s one strane puta?« Eto, ta logika najpovršnijih analogija (nasilje ovamo, nasilje onamo; diktatura ovamo, diktatura onamo) pomoću koje se sve i najrazličitije stvari mogu identificirati, to je logika ovoga »sanjara« koji se bunji protiv logike. Sa ovakvom logikom razumije se da M. Ristić ne može da uniđe u suštinu stvari, da mora da ostane na površini, ta on je protivnik »dijalektičkog pasoša« i zato mora da se drži propisa grubih analogija. Ta logika kontrarevolucije (da je slično i s jedne i s druge strane puta) nije originalan izum Ristićev, ona je već odavno poznata i kod nas i na strani, a naročito je razvijena u listu »Quatrième Internationale« u kome saraduje i idol Marka Ristića A. Breton. Ona se tobože izdiže iznad i jedne i druge strane puta, a u stvari je uperena samo protiv jedne strane puta, što je za svakog dobronamjernog čovjeka toliko jasno da nije potrebno dokazivati.

Tako je naš mjesečar i sanjar Marko Ristić stigao na pozicije, na kojima, naročito danas, nije baš sasvim usamljen. Sa svojim zaključkom o sličnosti

s ove i s one strane puta nalazi se danas u društvu izvjesnih džentimena koji nisu baš tako bezopasni sanjari i lutalice. Oni koji hoće »jednim uzletom da se dignu« i odbacuju »malo po malo, zajednički, disciplinovano«, obično se srozavaju na pozicije onih koji osuđuju i jednu i drugu stranu, a u stvari znače reakciju i kontrarevoluciju. Tako »sanjari i mjesečari«, »fantomi i pustolovi, vitezi lutalice, zvjezdoznanci na putu ka slobodi...« dolaze do istih zaključaka kao oni koji se bore protiv slobode...

Od svih konstatacija M. Ristića jedino se kao točna može prihvatiti konstatacija o nemoći intelektualaca, ako se pod riječju intelektualac razumije M. Ristić i njemu srodni. I to nemoć na svim linijama — impotentia generalis! To su pjesnici za koje poezija ne zna, vitezi lutalice koji ne lutaju nego udobno sjede kod kuće, zvjezdoznanci za koje ne zna astronomija, oni su sve to samo u svome mjesečarstvu i u svojim sanjama a u stvari — Turpituda, nemoć...

Otuda bježanje od stvarnosti. Najprije u sanje, u »podsvijest«. Poslije (valjda jer i u sanjama ima suviše društvene stvarnosti) M. Ristić bježi u svemirske maglice o čemu svjedoči »Galaktička sanjarija« u broju 5.—6. »Pečata«. M. Ristić je dakle počeo da piše i o astronomiji, ali u ovome slučaju ne će da prizna da je to bježanje od stvarnosti: »Sanjanje o kozmičkoj stvarnosti nije bježanje od društvene stvarnosti«. Razumije se da nije, ali kod M. Ristića nažalost jest, kao što se vidi iz daljnjeg objašnjenja zašto piše o astronomiji: »U postmünchenskom Katzenjammerstimmungu koji je zahvatio evropske intelektualce, trebalo je zalsta pogledati u zvijezde da bi se odjednom raskrila čitava svemirska pozadina svake zemaljske reči. Da bi se u funkciji te pozadine, bar za kratko vreme mislilo o svemu što je umor i ništavost, prolaznost, apsurd... treba bar jedamput pogledati Mr. Chamberlaina sub specie aeternitatis.« M. Ristić mora u zvijezdama da traži utjehe za zemaljske događaje. Samo što se ta utjeha malo razlikuje od utjehe u astrologiji, horoskopima i hiromantiji. Nemoć je uvijek tražila utjehu u direktnom djelovanju zvijezda na ljudske sudbine, u tome da »svaka zemaljska reč« ima »svemirsku pozadinu«, jer kako je poznato iz Evandjelja, nijedan vrabac ne pada s krova bez volje božje. Šta sve može da izgleda Chamberlain sub specie aeternitatis?! Tim bi se moglo prikriti ono što on u stvari jest. Uvijek su ljudi promatrali stvari sub specie aeternitatis kad ih nisu mogli da shvate znanstveno i kad su ih morali prikazivati drukčijim nego što su u stvari. Ali znanstveno se shvatiti ne može »jednim uzletom« nego »malo po malo, zajednički, disciplinovano«. Jednim uzletom »može« samo mjesečar i — šarlatan.

Izraz. God. I., br. 9, str. 451—457

*Prva seminarska
varijacija*

— Događaji, po Ognjenu Prici, teku svojom logikom, koja ne isključuje stvarnost historijskog djelovanja ljudi, ljudskog »duha«, ljudske volje i energije. Potpuno nejasno, jer nije rečeno koja je to logika i kakva kojom ti događaji teku, i to upravo tako da je

između raznih ljudskih svojstava samo baš »duhu« suđeno da dođe pod navodnike, ali:

»Ljudi prave historiju, i ako je ne prave sami iz sebe...«

— Još manje jasno »i ako je ne prave sami iz sebe«. Ali... i ako? Ljudi mogu praviti sami iz sebe koješta, na primjer ludu, a zar to nije historija? Na primjer: historija bezbrojnih Caesara? I ako to ljudsko pravljenje iz sebe nesumnjivo nije nikakva historija... (jer kad netko nešto iz sebe pravi, on se onda obično napravio iz sebe), ali...

»Ali dolaze epohe kad je hod historijskih događaja strahovito ubrzan, toliko ubrzan, da više liči na katastrofu i strmoglavljivanje nego na historiju. No to samo izgleda. Te su epohe »lokomotive historije«.

— Kakve su to lokomotive?

»Te su epohe lokomotive historije bez kojih bi bio nemoguć svaki historijski razvoj.«

— Ognjen Prica umuje zatim učeno, mudro, jasno i dostojanstveno poučno ovako:

»Onoga tko je pravilno shvatio suštinu historijskog zbivanja te epohe napunjavu energijom, samopouzdanjem, sigurnošću i čvrstinom, a onoga tko ih ne razumije događaji bacaju u depresiju, u luđačke sanje.«

— Kako se, dakle, po Ognjenu Prici može shvatiti »suština historijskog zbivanja« (to jest tajanstvenog pravljenja koje ljudi ne prave iz sebe), i to još pravilno?

— Epohe, kad je hod događaja strahovito ubrzan, toliko ubrzan da liči više na strmoglavljivanje nego na historiju, te epohe nisu katastrofe nego lokomotive! Ergo: suština historijskog zbivanja, upravo: pravilno shvaćanje suštine historijskog zbivanja je u tome da epohe kad je hod historijskih događaja ubrzan nisu strmoglavljivanje nego lokomotive, dakle tko shvaća da su »epohe« historije »lokomotive« historije, te da prema tome takve epohe nisu epohe nego lokomotive, taj je po Ognjenu Prici shvatio »suštinu historijskog zbivanja«, a tko nije — taj pada u depresiju.

Čitajući takve budalaštine historijskog ljudskog pravljenja koje nije iz sebe, evo me, ja na primjer padam u depresiju, jer jedna epoha kao što je bila epoha španjolska od 18. VII. 1936. do ulaska generalissimusa Franka u Madrid ove godine, nije bila strmoglavljivanje nego lokomotiva, a onoga tko je pravilno shvatio »suštinu tog historijskog zbivanja« ta je epohalna lokomotiva is-

punila »energijom«, »samopouzdanjem i čvrstinom« kao generalissima Franka na primjer i sve njegove generale, a svi mi ostali pali smo u depresiju . . . osim — dakako — logično — samoga pisca ove episto'e, koji historiju ne pravi iz sebe, nego iz svog lošeg pisanja, dakle opet iz sebe . . .

Evo, kako se može otputovati u nepovrat na takvoj jednoj epohalnoj lokomotivi lošeg i nejasnog načina pisanja, kad takav »palanački« trbuhozborac nevješto primjenjuje Marxovu frazu, da su »revolucije lokomotive historije«, frazu koja je kod Marxa sama po sebi toliko jasna i toliko puta već citirana (da su je u dobrim starim vremenima ponavljala samo najotrcanija prvomajska socijalnodemokratska piskarala na uveseljenje starih političkih gospođica), da je čitav ovaj kapelanski i gnjavatorski uvod Ognjena Price o njegovim epohama i strmoglavljivanjima potpuno suvišan. Da su revolucije lokomotive historije, tu sliku upotrebio je Marx u svojoj knjizi o građanskom ratu u Francuskoj, ali nikako u onom smislu u kome ga citira Ognjen Prica, priljepivši Marxove lokomotive na svoj tekst bez ikakve unutrašnje logične veze, potpuno mehanički, isprazno, frazerski, kao što se lijepe po pismima pučkim razni ukrasni emblemi: golubovi ili košarice sa cvijećem, kada puk, ukrašujući svoje vlastite tekstove papirnatim ukrasima, golubom ili ružicom, sam priznaje svoju književnu ili lirsku ili ljubavnodopisničku nemoć pismenoga izražavanja. Pendent tome golubu ili ljubičici su ove Pricine epohalne lokomotive u mutnom ideološkom uvodu njegova članka, jer Marx spomenuvši lokomotive, govori o tome kako se je čak i Vendée-ja, taj simbol seljačke inercije, pokrenula u decembarskim izborima 1849 . . ., a ponajviše zbog poreza na vino itd. . . . no da se sve to nikako ne može i ne treba pobrkati sa strahovito ubrzanim i frazerski apstraktnim Pricinim tokom događaja, koji više liči na strmoglavljivanje logike i stila, dijalektike i zdrave pameti nego na Marxove lokomotive, to je izvan sumnje . . . Da je čovjek jednostavno citirao Marxa da su »revolucije lokomotive historije«, bio bi pravilno bez ikakvog većeg intelektualnog napora primijenio »suštinu« ove Marxove fraze, a nama tako uštedio jednu posve suvišnu intelektualnu depresiju; ali taj neumoljivo-strogi arbitar misli, da se marksizam može propovijedati samo tako da se zamađuju Marxove precizne misli i da se jednom generalnom zabranom (jedamput za uvijek) ukine svako sanjarenje u samoći, opasno i naročito kontrarevolucionarno u slučaju Marka Ristića,

koji za razliku od Ognjena Price piše logično i jasno i onda kad sanja.

Poznato mi je unaprijed da će mi se odgovoriti, da Ognjen Prica u uvodu svoga članka u Izrazu nije mislio da kaže ono što je doista rekao nego obratno, a ja i ne poričem ono što je on mislio da kaže nego ono što je rekao, nevješto priljepivši Marxove lokomotive za svoje epohe, jer se mene u okviru ovog našeg razgovora ne tiču njegove mutne i nejasne namjere, nego stilistička ostvarenja. Oznaka je »agitski-skromnih« i slabih pisaca da pišu uvijek obratno od onog što su imali namjeru da kažu, a slabi »agitski-skromni« kritičari isto tako čitaju obratno od onog što je dobro i jasno napisano, te je prema tome logično da se kao tipični predstavnici takvih nedostatnih svojstava nameću boljima od sebe za idejne cenzore, za stilističke korektore, pa čak i za moralne arbitre. U ime čega? U ime agitski-skromnog književnog marksizma. U ime isto tako »agitski-skromne dijalektike«, a zapravo: protuknjiževne gnjavaže, potpuno apstraktne, dakle: antidijalektičke.

Po Ognjenu Prici Marko Ristić je tip speciosa intelektualcapustinjaka, koji je od straha pred strmoglavljivanjem jedne epohe, dakle: od straha pred strmoglavljivanjem jedne epohe pobjegao u luđačke sanje, u samoću pred lokomotivama, koji je reakcionaran tuđinac na ovoj zemlji, tuđinac prema narodu i masama, koji bježi u mjesečarske vizije, kome se gadi masa, koji predstavlja aristokratsku elitu, koji koketira sa samoubijstvom, koji proklinje »ratio«, koji je duh usamljen, za koga su revolucija i kontrarevolucija isto, koji na temelju površnih analogija misli da su Robespierre i Petar Živković »tamo i ovamo« dva pojma što se podudaraju, koji se u jednu riječ nalazi na izrazitoj proturevolucionarnoj, metafizičkoj crti »ptice« »dvopapkara«, »mjesečara«, »palanačkog sanjara«, »nepriznatog genija«, koji je »nemoćan stvaralački«, »intelektualac generalno impotentan na svim linijama«. »Šarlatan«!

Marko Ristić, po Ognjenu Prici, ne samo da je oblik ovoga tipa, nego je upravo »bez sumnje kod nas najrazvijeniji tip ovoga speciosa«, a do svih tih zaključaka Ognjen Prica došao je na temelju članka Marka Ristića »San i Istina Don Kihota«, objavljenog u Pečatu, tog znamenitog dokumenta o kome je napisana već čitava, agitski-neskromnom glupošću obilato dokumentirana literatura. Marko Ristić u svojoj poemi, bolje u fragmentima koji su objavljeni pod podnaslovom kao »odlomci« Sna i Istine Don

Kihota, oplakao je tragičnu smrt jednoga od najvećih španjolskih pjesnika Federica Garcia Lorca, i stojeći nad mrtvim tijelom masakriranog pjesnika, Marko Ristić nije pobjegao ni pred kakvim strmoglavljivanjem Pricinih epohalnih lokomotiva u metafiziku, nego obratno: on se je politički odredio za političku borbu do posljednje politički logične konsekvencije.

Toliko je izgovoreno i zapisano gluposti o tom tekstu Marka Ristića, toliko se je ljudi uzajamno vrijeđalo, popljuvalo, gimnazijalci su se potukli po nekim provincijalnim gimnazijama, ljudi su se bacali iz stanova, nazivali se majmunima, udaralo se po stolovima, lupalo vratima, kleli su jedni drugima bogove, tjelesno se razračunavali, napisana je o tom slučaju čitava korespondencija, konferencije su održavane, bojkoti su organizirani, ljudi putuju iz jednog grada u drugi na sastanke, na dogovore u vezi s tim člankom, da ja u ovom momentu nemam pri ruci nikakvog drugog sredstva nego da taj toliko ozloglašen tekst razanaliziram od retka do retka i da ga iscitiram isto tako, ne bi li se na kraju tom starom, logičnom metodom dokazalo da se jedna stvar može kritizirati kako se hoće, ali na temelju falsifikata — nikako! Ognjen Prica optužuje Marka Ristića kao aristokrata koji je pred stvarnošću pobjegao u samoću, jer prezire puk...

Kada netko mirno konstatira, kao što je to učinio M. Ristić u svom Don Kihotu, da je

onaj sukob koji razdire današnje ljudstvo progovorio u Španiji stvarnim i krvavim telima ljudskim, da je razdor koji cepa ljudsko vreme na ono što je bilo i na ono što će biti, što će jednom morati da bude — progovorio u Španiji krvavim telima ljudskim,

da je:

sadašnjost razderana borbom između prošlosti i budućnosti

i da

život i smrt bore na smrt i život i o sadašnjost, budućnost i prošlost,

da se:

mrtva prošlost hoće da preživi svoju smrt da nanese smrt budućnosti koja već živi,

onda je takav čovjek po Ognjenu Prici svrstan u »najrazvijeniji« tip »speciesa pustinjaka«, koji bježi u svoje »nadrealističke vizije«, jer odmah na početku svoga nekrologa intonira misao, da premda su ustrijelili Federica Garcia Lorca, ipak će ono biti što mora da bude, jer u borbi prošlosti i budućnosti mora da pobijedi budućnost. Kako je poznata stvar da se »aristokratski reakcionarci i tuđinci na ovoj zemlji«, to jest dekadenti koji preziru mase, oduševljavaju u svim borbama između prošlosti i budućnosti isključivo za pobjedu revolucije, to jest budućnosti, kontrarevolucioner Marko Ristić spada po Ognjenu Prici i njegovoj logici u ovu bandu samo zato, jer se je odlučio za tu špansku budućnost a ne za špansku prošlost, kao pojavu koja po njegovom reakcionarnom uvjerenju mora da podleže.

Prošlost Loyole i Habsburga, mrtva prošlost feuduma koja ne će da umre, a već trune, prošlost se sablasno digla protiv budućnosti koja je počinjala da raste iz španske sadašnjosti.

— O kakvoj se prošlosti govori u ovom Don Kihotu Marka Ristića, Ognjene Prico? Naćulite vaše lijene seminarske uši tamo u posljednjoj dijalektičkoj klupi i slušajte dobro! Molim vas najučtivije, dragi sumišljeniče, obratite pažnju ovom ispitivanju teksta, jer vam se ne će uvažiti prigovor da čitate tuđe natpise koje neosnovano izvrgavate ruglu, duhom odsutni!

Prošlost crna, zla prošlost mračnjaštva, krvožedna, gnjila prošlost!

— Vi ste Marka Ristića strpali u »aristokratsku elitu koja prezire mase«, a da umijete čitati barem toliko kao najprosječniji otrcani »palanački sanjar«, vi biste bili pročitali u tom istom članku Marka Ristića kako kaže, da je:

historija htela da se u španskom građanskom ratu jasno i na delu pokaže da je takozvana „elita“ ne samo otimač kulture od naroda nego i neprijatelj same kulture, a da je narod jedini zaštitnik i prijatelj kulturnoga blaga. Jasnoća te svesti o nerazdeljivosti sudbine naroda i sudbine kulture rada se iz krvi španskoga naroda. Iz krvi španskoga čoveka, pesnika, koji simbolizuje španski narod kao što zločin izvršen nad njim simbolizuje zločin koji se vrši nad španskim narodom.

— Šta kaže taj šarlatanski, metafizički ptičje-dvopaparski predstavnik elite?

— On kaže da je historija htjela da se u španjolskom građanskom ratu i na djelu pokaže kako je »takozvana elita« ne samo otimač kulture od naroda nego i neprijatelj same kulture! I upravo zato, jer Marko Ristić vidi u smrti Federica Garcia Lorca historijski simbol uništavanja pučke kulture po »takozvanoj eliti«, zato Ognjen Prica zaključuje da Marko Ristić spada u one najtipičnije i reakcionarne predstavnike »elite«, koji se otuđuju od masa i preziru puk kao pravi dekadenti i »palanački sanjari«. Čudne li logike u čovjeka, koji je sama sebe svrstao u kategoriju »pravih intelektualaca kojima ratio nije zavod za mumificiranje svijeta«, a sam se je u ime dijalektike mumificirao tako, da ne razlikuje predstavnika elite od čovjeka koji tu elitu kao suvišnu društvenu pojavu poriče!

*Intermezzo o prostoru
i vremenu*

Prekidam na tren to dosadno, nedostojno, da, upravo slaboumno tumačenje nesumnjivo jasnih i poetski uvjerljivih tekstova Marka Ristića i skrećem vam pažnju na okolnosti u okviru kojih se taj razgovor vodi, upozoravajući vas naročito kako pišući ove retke ni jedne jedine sekunde nisam smetnuo s uma da se oko nas prolijeva krv i da je ova konferansa pred zavjesom današnje evropske drame samo jedan od dokaza više kako živimo u razumno i moralno potpuno neuravnoteženim prilikama. To što ja ovdje (na žalost protiv svoje najbolje volje) objavljujem, skroman je i vrlo obziran doprinos za studij patologije naše književne dijalektike. Svi se mi kotrijamo u kotlu naše današnje stvarnosti kao onaj kupus iz narodne poslovice: teško nama iz našeg književnodijalektičkog sela smok čekajući...

Sve se u životu odvija u nekakvim prostorima i u nekakvim vremenima, pa tako i naše književne raspre imaju svoju specifičnu pozadinu, koju ne treba zaboraviti ni jednog trena. Taj dekorativni gobelin pred kojim se zapliće ovaj dijalektički igrokaz naših književnih polemika (što mi je čast da ga isto tako dijalektički tumačim u okviru ovog pečatovskog, dekorativnog panneau-a) ima samo tu svrhu, da bi i oni koji dolaze poslije nas imali jednoga dana prilike da utvrde kako sam već u časopisu »Danase« (prije pet godina) u svojoj sonetskoj varijaciji o Đuri Tiljku ukazao na to, da je onaj lavež oko nas bio bolesna pojava i da od tog ljudožderskog proždiranja svojih vlastitih suborilaca profitira samo onaj treći književni faktor, koji se sprema da nas pojede sve zajedno na svoju najveću radost i ljudoždersko zadovoljstvo...

*Sljepački taj boj smioni,
od koristi nije nikomu.*

Slobodna varijacija po Ivanu Gunduliću.

Danas kad generalissimus Gamelin kolje svinje u »no man's landu«, između Siegfrieda i Maginota, u ovo homersko doba trebalo bi tu našu polemiku intonirati herojski klasično. Da se sjetimo mrčeći hartiju kako oko nas doista gore »mrtvacu lomače silne«.

*Premudro natjera krmke Gamèlin na minska polja...
Onda i na ljude same oštrortu pusti strijelu,
I tad učestaju gorjet mrtvaca lomače silne.*

Varijacija po Homeru, *Ilijada* I. 50.

Nikada još do dana današnjega nije mi pošlo za rukom ostvariti svoje vlastito, bilo kakvo, pa i najnevinije, sentimentalno, razumno, umjetničko ili književno samoodređenje tako te se ne bih bio ogriješio o načelo »životnog prostora« nekog susjednog književnomegalomanskog ili ideološkinametljivog suvereniteta. U odnosu takozvane obostrane književnodiplomatske napetosti kakva se (ponavljam: protiv moje najbolje volje) razvila između mene i Izraza, to jest Ognjena Price, našao sam se u nezavidnom položaju da gubim vrijeme, mijenjajući misli s jednim partnerom, koji je na račun Lista što ga uređujem, ili još bolje: za čije uređivanje nosim punu odgovornost, prosuo toliku masu neodgovornih neistina, grubih uvreda, očitih, zlonamjernih krivotvorina, da, upravo podvala, da ću svakako uznastojati (koliko to leži u mojim skromnim sposobnostima), da u toj nepretjeranomudroj književnodijalektičkoj igri zatvorim za sobom vrata, i to tako temeljito da nikome više ne padne na pamet da mi, po ne znam koji put, ponovi: kako su takvi postupci kakvima se u Izrazu proslavio Ognjen Prica »prijateljski«, pa čak »dobronamjerni«...

Svijestan i suviše da oko nas gore »mrtvaca lomače silne«, preokupiran dakle svim svojim bićem ozbiljnošću situacije u kojoj se nalazimo, ja ipak ne mogu da tretiram čitavu tu petljaniju oko Pečata tako histeričnokratkovidno kao gospoda oko nas, jer ja nisam u afektu, moja gospodo! Da čitava ta stvar nije nezdrava, bila bi smiješnim dokazom žalosnog pomanjkanja svake pa i najneznatnije književne kulture, a ovako, danas, kad vatrene žabe krekeću po evropskom blatu, vidi se samo to, da je i u našim glavama sasvim potamnijelo, jer da nije, čemu bi se u ovome momentu bio pojavio Ognjen Prica u Izrazu na ovaj način?

Među posljednjim, umornim, jesenjim muhama koje se osjetiše mlinaricom te poletješe na književni kotač Pečata da ga zaustave, copnuo je naš dragi Prica, uvjeren da je šetnja po mrtvim časopisima jedna neobično slavna, a istodobno savršeno neopasna stvar... Ispreckavši ovozemaljska političkomoralna trupla Pečatovih pokojnika točkicama svoje mušje-dijalektike, sad će zinuti od čuda što se točak Pečata od njegovih buhoserina nije zaustavio i što taj metafizički i kontrarevolucionarni mlin unatoč njegove

intervencije melje dalje. Pečat melje, mili moj Ognjene, isključivo po zakonu dijalektike, a što ćete vi iz ovog književnog pegleraja ispasti kao poderana, staromodna, bivša, dijalektička kravata, iz starih, frazerskih, socijalnodemokratskih dana — osamdesetih godina — prošloga stoljeća, to ću biti odgovoran dakako ja, i to zato, jer o svim tim evidentnim i barbarskim bedastoćama šutim samozatajno već godinama i jer sam i sada, prije ovog javnog razgovora, poduzeo sve što je bilo u mojoj mogućnosti da spriječim da do njega ne dođe, vodeći kod toga, dakako, nerazmjerno više računa o interesu Ognjena Price no svom vlastitom...

*Druga seminarska
varijacija*

Pošto smo citatima objasnili Ognjenu Prici da Marko Ristić nije pobjegao u samoću pred njegovim epohalno krivo primijenjenim lokomotivama i da ne piše ni o kakvim »nadrealističkim vizijama«, nego da govori nad odrom Federica Garcia Lorca nerazmjerno uvjerljivije od čitave mase naših skribenata, koji o tom kao i o tolikim drugim slučajevima nisu, dakako, ni beknuli (a zato dijalektički skromno optužuju Pečat da ne govori o Španiji), mi mislimo da bi Ognjen Prica iz čitave zavrzlake imao jedan jedini »logični« uzmak, da prizna kasno ali časno, da Ristićevog članka uopće nije čitao. Jer ako je Prica doista pročitao Ristićeve teze: kako treba da pobijedi budućnost i kako je elita neprijatelj i otimač kulture i kako ta pjesnička smrt simbolizira zločin koji je učinjen nad španjolskim narodom i kako se iz te prolivene španjolske krvi rađa jasnoća svijesti o nerazdjeljivosti sudbine naroda od sudbine kulture, da upitamo Ognjena Pricu, koji je imao više od pola godine vremena da temeljito sredi svoj »kritički materijal«, na temelju kakvih podataka je on mogao da dođe do zaključka, da je logika Marka Ristića »logika kontra-revolucije«?

Evo na uvid čitačima Pečata, koji su to već jedamput čitali u Pečatu, jedan mali primjer Pricine metode! Marko Ristić:

»Federico Garcia Lorca streljan je u Grenadi dok se radala zora. Ali svetlost koja se pomaljalo nije bila samo stvarna svetlost svitanja, Zora nad Španijom, ona je bila krvava zora Španije, zora kojom se rađa Španija istine, Španija svesti, svest.

I svetlost, jasnoća te svesti rođene u krvi i u smrti dodirnula je, zahvatila je sve pesnike. Razumeli su.

Uz španski narod bore se danas španski pesnici i gimn. Bore se sa stvarnim i čeličnim oružjem u ruci. Jer oni znaju: čelik se samo čelikom može skrhati, ne mišlju. Jer život mora da zadaje smrt da bi se spasao od smrti i san pesnika da bi se ispunio mora da postane svest, koja postaje čin, mora da se pretvori u javu ratnika.

San pesnika je san naroda koji osvaja svoju slobodu. A što znaju pesnici Španije ne mogu danas, u krvavoj svetlosti španskog požara da ne znaju pesnici celoga sveta. Oni uviđaju da je iluzorno posvećivati svoj život snevanju, umovanju sve dok postoji mogućnost da celo to subjektivno kraljevstvo bude od danas do sutra razoreno i mračnjaštvom ukinuto. Razoreno materijalno i u duhu. Oni uviđaju da je apsurdno posvetiti se duhu i lepoti, sve dok postoji opasnost da nad duhom zabruje aeroplani koji seju čelik i plamen uništenja.

U ovom vremenu pesnici ne mogu sanjati o snima. Oni ne mogu golim snom stati na put motorizovanim olujama jave.

Španija gori i niko se ne može zavaravati da su lepote iznad tog plamena, da nad oazom njegovog duhovnog spokojsva ne duva pustinjski vetar rušilačke pretnje.

Kakvo je to »bježanje od stvarnosti«, kad Marko Ristić govori od »jasnoći svesti rođenoj u krvi, koju su pesnici razumeli«. I kakve su to konstatacije o »nemoći intelektualaca«, kad Marko Ristić odlučno i nepokolebljivo utvrđuje, dakle nesumnjivo konstatira, da »pesnici znaju da se čelik može samo čelikom skrhati, a ne mišlju«. I kakva je to »kontrarevolucionarna logika« Marka Ristića kada taj kontrarevolucionarni bandit piše da je »san pesnika san naroda koji osvaja svoju slobodu. A što znaju pesnici Španije, ne mogu danas da ne znaju pesnici celoga sveta. Oni uviđaju da je iluzorno posvećivati svoj život snevanju i umovanju, sve dok postoji mogućnost da celo to subjektivno kraljevstvo bude od danas do sutra razoreno i mračnjaštvom ukinuto.«

Gdje se tu bježi u »mjesečarske sanje«, i kakvo je to »šarlatanstvo«, i kakvo je to »aristokratsko otuđivanje od masa«, kad Marko Ristić u svojoj poemi o Snu i Javi Don Kihota kaže, da »u ovom vremenu pesnici ne mogu sanjati o snima. Oni ne mogu golim snom stati na put motorizovanim olujama jave. Španija gori i niko se ne može zavaravati da su lepote iznad tog plamena i da

nad oazom njegovog spokojsva ne duva pustinjski vetar rušilačke pretnje.«

Doći do zaključka na temelju ovih citata da Marko Ristić koketira sa samoubijstvom, da proklinje funkciju razuma i da sudi na temelju površnih analogija kako su revolucija i kontrarevolucija dva pojma koji se podudaraju, da bježi u nadrealističke vizije, doći do takvih sudbonosnokrivih zaključaka do kakvih je došao Ognjen Prica može samo onaj kritičar koji ne kritikuje, nego svijesno izvrće smisao izgovorenih, pa čak štampanih riječi, dakle: svijesno ne govori istine, ergo: laže!

Isto tako Ognjen Prica ne govori istine kad kaže da Marko Ristić propovijeda poeziju sna bez mozga, l'art pour l'artizam ptice, dvopapkara ili troglodita, i racionalno i pubertetsko maštanje u osamljenim visinama »palanačkih sanjara«. Marko Ristić u prvome broju Pečata spustio je pojam pjesnika sa romantičnog piedestala do utilitarizma, i više od toga do potpunog socijalnog izjednačenja u okviru kog se funkcija poezije podređuje zajednici do posljednje konsekvence, napisavši da se:

pesnik više ne odvaja, on se s ljudima sjedinjava. Sišao je sa svoga piedestala tragične ili melodramske meditacije i bori se uz druge, bori se kao čovek izjednačen sa svima bori se da bi svi bili izjednačeni s njim.

Kada dakle naš »dobronamjerni« Ognjen Prica tvrdi, da se »cijela ta Markova novotarija pokazuje kao stari i preživjeli l'art pour l'artizam sa svim svojim staromodnim i prevladanim propisima, od kojih je najvažniji da pjesnik pjeva kao slavuj na grani«

bez obzira na sramotno-vulgaran i Ognjena Price u svakome slučaju nedostojan, demagoški upravo trik ove njegove neistinite smicalice o tom stilistički neizrecivo bijednom slavuju na grani, on će mi dopustiti da citiram tog troglodita i dvopapkara na grani, ne bi li se našem misliocu — dijamatisti, tom quasi-utilitarističkom ideologu, a zapravo zlonamjernom i zaslijepljenom krivotvoritelju objasnilo, da govori o »pjesničkim fikcijama« Marka Ristića upravo u članku gdje ovaj nesumnjivo jasno pledira za buntovno-utilitarističku funkciju poezije.

Funkcija umetničkog dela mora se definirati u funkciji društvene stvarnosti onoga vremena. Što još jednom znači: da umetnik ne može sebe apstrahovati iz svoga vremena pa ma ono bilo i surovo nevreme.

— Zar je to mistika? Zar je to, Ognjene Prica, fideizam? Zar je to prazna glava i mumificiranje prošlosti? Kakvo je to sentimentalno i staromodno maštanje, kad Marko Ristić donkihotsko španjolsko sanjalaštvo definira kao

»karakterno, moralno, pravo, nikada meko, ružičasto, sladunjavo. Poetsko, ne poetično. Poetsko (to znači): buntovno, plahovito, vrelo, crveno i krvavo. Taj san, silovit, gnjevan, nerazuman, bezuman, taj vizionarni gnjev prožeo se svešću, postao je svestan čin! Divlji san za svoju stvarnost! Tom gorućom krvlju, tom krvlju gnjevnoga sna i strasne volje natopljena je svest španjskoga naroda koji sanja i dela i bori se svojom voljom, po svojoj svetoj volji.«

Kad Marko Ristić, taj trogloditski dvopapkar solipsizma i staromodnog mjesečarstva, govori o

oporoj i beskompromisnoj negaciji neljudske stvarnosti, koja dovodi pesnika do afirmacije jedne čovečanske stvarnosti i do saradnje na njenom izgrađivanju,

kad kaže da se ovoga puta san Don Kihota

naoružao svešću, protiv laži i hude stvarnosti, protiv niskosti i uniženja, protiv ropstva, nepravde, mraka i gladi,

da španski narod nije ustao kao Don Kihot

u zatvorenom svetu svoga snevanja već u stvarnosti

i to zato da

preobrazi tu stvarnost,

kada nad mrtvim tijelom Federica Garcia Lorca gotovo patetično utvrđuje, da su sa španjolskim narodom ustali i španjolski pjesnici,

jer je san pesnika san naroda,

i da je

duboka mudrost ljudskih snova istina koju su naslućivali svi sanjari,

jer će se jednoga dana sve utopije ostvariti kao

večno i istinito lice moguće stvarnosti i dostojnoga života,

onda mu »dobronamjerni« i zbog sudbine Pečata drugarski zabrinuti prjamolinjeniji quasi-ideolog Ognjen Prica pljuje u obraz kao šarlatanu koji koketira sa samoubijstvom, i s Majakovskim citira mu da je »kanarinac, češljugar i drozd«!

— Zašto bi Marko Ristić bio u ovome slučaju kanarinac? Po čemu Marko Ristić koketira sa samoubijstvom i kakav je to argument protiv samoubijstva, kad antisamoubojica Prica citira Majakovskoga, koji je svršio kao samoubojica; Marko Ristić govori o sporoj i beskompromisnoj negaciji neljudske stvarnosti pledirajući za njeno dostojno preobraženje, a Ognjen Prica tvrdi za tog slavuju da je kanarinac. Po Ognjenu Prici je Marko Ristić kanarinac za to, jer se danas nalazi u društvu izvjesnih džentlmena, koji nisu baš tako bezopasni sanjari i lutalice i koji se bore protiv slobode, a saraduju u »La Quatrième Internationale«. Tu smo! Konačno smo stigli!

*Prvi intermezzo
na motiv »La
Quatrième«*

Kao vjedogonje i tenci lumparaju i šalabazaju i vrludaju i tralaliču oko nas književni vukodlaci sve što im pada na njihovu šupljikavu i zaostalu pamet, i kad bi na ovom književnom balu sa

svima bilo tako veselo kao što je meni s našim dragim, spram Pečata neobično »dobronamjerno i prijateljski« raspoloženim Ognjenom, nikad ne bih sjeckao ni sje kirom logike cje pkao ni čije dlake, da se izrazim stilom đuredimovićevskim, kako bi to Ognjenu bilo jasnije i razumljivije! Jer, ako itko od ove književnopovampirene družbe ima za me književnog sexappeala, to je naš Ognjen izvan svake sumnje; on je kao prava naivna dijalektička mlada, last not least, premda posljednji ipak na iperfidniji, imao toliko ljupkog, marksističkog, neposrednog, sentimentalno-drugarskog šarma, da nam u naš pečatovski prtljag svijesno i isusovački pretvorljivo podmetne tog svog svilenog kanarinca »de la Quatrième«, da se čuje kako lupeta pod poklopcima naših idealističkih i metafizičkih kofera, ta mila krijumčarska ptičica, kad budemo prelazili dijalektičku granicu...

E, jok, jok, jok, klupko moje pernato! Ovako ne ćemo! Istu pjesmu čuli smo već u nekoliko varijacija od mladokulturnog i umetničkokritičkog guslara Radovana Zogovića! Tu se naša relativno nevažna raspra o poeziji pomalo pretvara u deseteračku politiku, a ta, bogme, traži epsku, arhajsku formu! Mjesto Zogovića progovorio je Prica kao ideološki autoritet, pod pretpostavkom da se laži pretvaraju u ustima starijih lažljivaca u istinu.

*A kad Zogo u bitci sustane,
bogme sjaše, a Ognjen uzjaše . . .
Sjahuj, Zogo, da ne gubiš glave!*

*Je li kogod upamtijo, ljudi,
moje pero da ne skinu kape
lažovima i prevrtljivcima?*

*Što se mračan zamaglijo Izraz?
Zeman ljudi, poginuti valja . . .*

*Ognjen vodi smolje i kokoške,
grđnu četvu gubavih dokaza
i nakazu: Breton joj je ime!*

Već ih čujem, već ih čujem kako gude oko mene: e, dobro, brate, sve je u redu, ali ipak, znaš kako, ne ide to, nisi trebao baš tako grubo da mu zasviraš tu tvoju pjesmu, jer ipak...

— Što ipak, i gdje i zašto ipak? Ja »ipak« šutim o tim glu postima godinama, no unatoč moje šutnje Prica je »ipak« svrstao sve nas u Pečatu u društvo »sumnjivih džentlmena« proglasivši nas sve skupa sumnjivim džentlmenima . . . Ipak . . .

— Nego ću da mu tepam poslije svega toga, zar ne? Jognjene lipi moj, sine djagi, bas je juta casa cemela sto si nam je skuvo, al nista to, fala ti i na tom, cedo moje milo! Cuco mamina, dijale ticka, paji, cuki, lipi moj, nije to ništa što svijesno izvrćeš fakta da bi mogao čitavu tu književnu svađu oko Pečata prebaciti na trockizam i na Četvrtu, rećemo, Internacionalu! Tebi pripada tvoje sveto pravo podvaljivanja, jer Ti si dušobrižnički (kao tobože, da se Vlasi ne dosjete), zabrinut za spas moje dijalektičke duše, preuzeo na se moralnu arbitražu nad svim tim vrlo zakučastim vrlinama dijalektičkog rodoljublja, jer ti si se pojavio u ovoj farsu kao bogodani dijalektički carinik, koji čuva naše granice od takve sumnjive političke kontrabande, kakvu predstavlja Pečat pod mojom redakcijom! Biblijski pojam carinika i farizeja nije zaludu već vjekovima monstruozan, a to se u ovome slučaju Ognjena Price objavilo više no simbolično, jer zašto bi se taj samozvani kontrolor »dijalektičkog pasoša« inače uzrujavao nad Markom Ristićem da laže, kad tvrdi da je poeziji kod nas potreban dijalektički pasoš? Sve ono što je Marko Ristić štampao u Pečatu o sudbini pjesničkog stvaralaštva, ona lirska rezignacija kojom su natopljene stranice njegovog »antizahodskog« teksta, sve je ono pisano kao subjektivno iskrena i neobično topla konfesija, između ostaloga i kao varijacija na temu moje vlastite novele »Cvrčak pod vodopadom«; o svemu tome može se diskutirati kao o otvorenom pitanju lične bespomoćnosti ili melankolije ili umora ili beznadnosti ili očaja nad svrhom umjetničkog stvaranja u ovakvim dijalektičkim prilikama kao što su naše, ali nitko nema prava da u tome vidi političku, upravo trockističku kontrabandu, jer to uopće nikakve veze sa trockizmom nema, a zatim: to spada u onu sferu lirskoga doživljavanja o kojoj je napisana već čitava jedna ogromna literatura kroz vjekove, o kojoj Ognjen Prica (i njemu slični književni kritičari), dakako, ni pojma nemaju, jer su za takve stvari gluhi i slijepi, a sva je prilika da će to i do groba ostati!

U toj partiji svog donkihotskog sna Marko Ristić govori o snima, mila moja gospodo protusanjari, u toj njegovoj iskrenoj ispovijesti riječ je o lirici, o pravovjerni protulirski ikonoklaste, riječ je o racionalnom tumačenju snova gospodo racionaliste,

riječ je na koncu, između ostaloga, i o rezigniranoj melankoliji spoznaje kakva se javlja nad besmislenošću svakog pisanja bez obzira da li je tendenciozno ili nije, jer te i onako nitko niti čita niti razumije, riječ je dakle o nečem što je u našim prilikama potpuno suvišno, potpuno bespredmetno, što nitko i ne poriče, a najmanje pak Marko Ristić, te je upravo zato i kriv u vašim očima, jer se slaže s vama, a vi s njim: da za ovakve književne fantazije u kojima se sanjar ispovijeda, nitko ne će danas nikome da izda nikakvog ni nazovidijalektičkog ni fašističkog pasoša! I zato, upravo zato, jer je tome nesumnjivo tako, vi to dakako poričete!

*O lirici i o sferskom
doživljavanju*

Sve što je lirika, sve što je poezija, sve to spada racionalno, dakle strogo naučno, u oblast takozvanog »sferskog« doživljavanja. Nitko o tome nije pozvaniji da kaže svoj strogonaučni, dakle nesumnjivo razumni, dakle materijalistički komentar od Kretschmera.

»Pojam svijesti predstavlja stanje duševno kvantitativno, naime stanje veće ili manje jasnoće doživljaja. »Potpunom svijesću« zovemo doživljaj vrlo jasan i bistar, a »nesvijestan« (bolje slabo svijestan) doživljaj jeste nejasan, slab i mutan. Takva stanja izražavamo vrlo rado i optičkom slikom, govoreći o »jasno« i »mračno« svijesnim stvarima. Pojedini stupnjevi duševne svijesti mogu se najbolje objasniti slikom kakva se stvara u zornom polju (ljudskog) oka. U sredini je »vidna točka svijesti«, vrlo mala zona potpune jasnoće, a oko nje mnogo veće »vidno polje svijesti«, koje se oko zorne tačke koluta u pojasima sve manje bistrine, razlijevajući se na rubovima bez oštrog ograničenja do ništavila, i gubeći se do nesvijesnog pa čak do izvansvijesnog. Periferiju polja naše svijesti zovemo »sferom«. Pod sferskim duševnim promjenama razumijevamo dakle upravo one koje se odigravaju na rubu polja naše svijesti na način vrlo mračan i mutan.«

»Dogadaji u snu daju nam mnoge slutnje o tome što se na rubu naše svijesti i naših misli preko dana odigravalo u našoj sferi, to jest u onim mračnim i ustalanim oblastima odakle navire čitavo naše mišljenje uopće, a prije svega sve što spada u

intuitivno, stvaralačko i umjetničko razmišljanje. Dogadaji u snu pokazuju nam stepen nedostatnog razmišljanja, koje uvijek pret-hodi gotovom, apstraktnom, te u čvrste kategorije logike sintak-tično sabitom mišljenju, dobavljajući mu tako podatke bez kojih ono uopće ne bi moglo nastati.«

»Stvaralački, genijalni ljudi, a naročito pak umjetnici i pje-snici uspoređivahu svoje stvaralačke napore tako često i neu-morno sa snom, da moramo smatrati da ta usporedba počiva na tvrdim činjenicama. I ti se naponi odigravaju vrlo rado u dušev-nom sumraku, kod smanjene svijesti, kod zasjenjene vanjske pažnje, u stanju »rastrešenosti« sa hipnozi sličnom usredsređe-nošću na jednu vrlo sitnu točku, u potpuno pasivnom doživljaju, koji zaboravlja na prostor i na vrijeme, koji se je odbio od volje i od logike, a često ima oznake čulno slikovite. U takvom, snu sličnom umjetničkostvaralačkom stanju, u čovjeku se elementar-nom snagom bude odmah one rane phylogenetske tendence za ritmom i za stilizacijom; kod izronjavanja poprimaju te slike odmah u nastajanju pravilne, skladne oblike, takt strofe ili glazbe. Ono što daje jednoj pjesmi sadržaj njenog štimunga to nisu izgovorene riječi kakve se grade logičnokonstruiranim rečenicama, jer to su često gotovo one iste riječi i rečenice kakve se upotreb-ljavaju i u prozi, i kakve u drugom sklopu djeluju »prozaično«. Ono što stvara raspoloženje to je mnogo više ono nešto što se krije iza pojedinih riječi, a nije izgovoreno, ono što je odzvanjalo u samome pjesniku od lebdećih i mračnih slika i zvukova još davno prije izgovorene riječi i što ponovno zvoni u slušaču kad se takva riječ izgovara. Stihovi koji imaju mnogo »sfere«, puni su štimunga, to jest gdje je gusta jezgra izgovorene riječi omotana manlenom kružnicom agglutinacije slika, kakve leže u strujanju jakih uzbuđenja. Takva riječ poput kakve pojedine tipke rada akorde čitavih slikovitih odjekivanja i poluoblikovanih mračnih osjećaja u »sferi«, to jest na periferiji naše svijesti. I upravo zato poluizgovoreni, mračni, jedva shvatljivi obrati pojedinih pje-sama često su upravo ti koji posjeduju najviše »sfere«.

»Sve to što je ovdje rečeno za poeziju vrijedi naravno za svaku pojedinu običnu misao ili riječ koju izgovaramo preko dana. Bitnost njenog djelovanja na nas i na ostale leži često mnogo manje u njenom sviesnojezičnom oblikovanju nego u »sferi«, to jest u onoj zamagljenoj kružnici bezoblične duhovne slikovite afektivne tvari, koja nas okružuje odzvanjajući sasvim mračno na periferiji naše svijesti. Misli i riječi koje nemaju »sfere« padaju

na zemlju mrtve, pa i u onom slučaju ako su lijepo formulirane. Zarazne su samo katathymne agglutinatije, to jest polu i neoblikovana žitka, duhovna tvar; gotova logična tvorevina je jasna i opora, ali sama po sebi nije već toliko živa. I upravo iz tog razloga je prejaka duševna jasnoća, suviše uporna svijest logike često smrtonosna po stvaralačke duševne napore, koji ponajbolje uspijevaju u sferičnom polumraku.»

Ernst Kretschmer

Medizinische Psychologie, str. 97, 98, 99.

Kakvog ima smisla, doista, kod nas pisati lirske nadgrobne tužaljke nad mrtvim tijelom jednog u prvim danima revolucije zaklanog pjesnika, kad će se poslije toga pobuniti sve što u ovoj zemlji misli da misli dijalektički, i kad će u ime te iste dijalektike koju ti nad otvorenim grobom braniš, da te jednoglasno popljuju kao šarlatana.

Marko Ristić:

»Duboka mudrost ljudskih snova, istina koju su naslućivali svi sanjari, svi snovi i sve nade, sve te utopije ukazaće se kao večno i istinito lice moguće stvarnosti i dostojnog života, kad ih ne budu nosili samo sanjari u svojim glavama i u svojim vizijama, kad ih probuđeni narodi budu poneli u svojim tvrdim rukama u svojoj osvajačkoj javi, kao što ih je danas poneo u borbi španski narod. U stvarnosti će se ostvariti ideal pravde, čovečnosti, slobode i ljubavi, kad ljudi budu ustali protiv lažljive jave, svi u snagama svoje jave!«

Ognjen Prica:

»Sa ovakvom logikom, razumije se, Marko Ristić ne može da uniđe u suštinu stvari, on mora da ostane na površini, ta on je protivnik dijalektičkog pasosa.«

»Priča o tome kako se od naprednih književnika zahtijeva da pišu po propisu i receptu i da se moraju da traže dozvole od nekih foruma isto je toliko lažna — ali u izvjesnim krugovima vrlo popularna — kao i priča o tome da socijalisti uvode zajednicu žena, pretvaraju radnika u robota i brinu se za veliki trbuha.«

Riječ je, dakle, o literaturi; naime, kad bi riječ mogla da bude o literaturi i o Kretschmerovoj »sferi« u okviru te nesretne literature, o kojoj u ovim našim dijalozima uopće nema riječi. Bila bi riječ o Kretschmerovoj »zamagljenoj kružnici bezoblične, duhovne, slikovite tvari, koja nas okružuje odzvanjajući sasvim mračno u našoj svijesti i to još na njenoj periferiji . . .« Čita-

jući, na primjer, prozu Ognjena Price, njegovu vulgarnu, rogo-batnu prozu o epohalnim lokomotivama, o grubim analogijama »tamo i ovamo«: Robespierre i Petar Živković, čitajući tog književnog kritičara gdje se ne stidi napisati u svom dijalektičkom komentaru jednog pod mojim uredništvom objavljenog teksta, da je nešto u »izvjesnim krugovima« popularno kao, na primjer, da se »socijalisti brinu za veliki trbuha«, promatrajući dakle te mrke biljege mračnozakupljenog a pokraj toga i pretencioznog mumljanja eks katedra, čovjek može mirne duše da utvrdi, da u čitavoj toj bespredmetnoj masi neistina i krivih pretpostavaka štampanih u Izrazu pod potpisom Ognjena Price nema nikakve »sfere«: ni književne ni moralne ni dijalektičke. Javlja se tu između redaka mračna agglutinacija prilično očite smjese drskosti i naivnosti, kojoj je neprikrivena tendenca da snizi taj razgovor između Pečata i Izraza na najvulgarniji demagoški niveau: na jednoj strani kontrarevolucionarni aristokrati, koji misle da socijalisti propovijedaju kult zajednice žena i velikog trbuha, a na drugoj on, Ognjen Prica, koji brani čast oklevetanog proletarijata do posljednje kapljice svoje crvene, pelikan tinte! Međutim, sve što Prica trabunja je čitav niz neistinitih, plitkih i za niveau Pricine inteligencije zapravo problematičnih fraza. Nije riječ o demagoškom kortešovanju nego o književnosti, i nije riječ o politici nego o otvorenim pitanjima umjetničkog ukusa . . . Riječ tog žalosnog viteza koji brani idealizam socijalističke koncepcije od Pečatovaca kapitalista, koji smatraju da je socijalizam pitanje trbuha (te su i zato, dakako metafizičari), te Pricine riječi unatoč te glupe demagogije ipak padaju mrtve, za razliku od Kretschmerovog primjera one nisu osim toga ni »dijalektički lijepo formirane«. Te Pricine riječi, uspoređene sa metafizičkom ptičjom i mjesečarskom dikcijom Marka Ristića, nisu žive . . . Kod troglodita Marka Ristića osjeća se da negdje u mračnoj kontrarevolucionarnoj »sferi« njegovih misli i rečenica doista leži pred nama tragično zaklan i krvav sanjar Federico Garcia Lorca, nad čijim truplom u svitanju nekakav aristokretenski troglodit iskreno nariče svoj kontrarevolucionarni san, jer je poznato da ci-devanti i reakcionari kukaju za pjesnicima revolucije, a pogotovo kad su ti socijalni prevrtljivci strijeljani od rojalista, a naš Prica dokazao je svojom dijalektički neobično šupljikavom stilističkom trbušnom samo to, da od poetskog nadgrobno govora Marka Ristića nad smrću Federica Garcia Lorca nije razumio ni jedne jedine riječi. Prica, koji samouvjerljivo dijeli lekcije drugima da nisu